

Vážené čtenářstvo,

jak se vám vlastně líbí oslovení „čtenářstvo“? Určitě máte na jeho používání svůj názor, který se odvíjí od vašich zkušeností a postojů. Jisté je jedno – budeme se s ním setkávat stále častěji. A vysvětlení je jednoduché: přicházejí generace, které to považují za příznivější a nediskriminující formu oslovení.

V ochraně přírody jsme na tom podobně. Mnohdy trváme na tradičních postupech, ať už z dobrých, vědou a empirií ověřených, důvodů nebo prostě ze zvyku. To, co potřebujeme, je otevřít se pohledu nastupující generace ochranářů, kteří se budou o přírodu starat mnoho dalších desetiletí. Je tedy skvělé, že v aktuálním čísle časopisu můžeme nahlédnout do jejich myšlenek, nechat se inspirovat i ohromit, jakým směrem i díky nim vývoj nejspíš půjde.

Podařilo se sehnat pohledy mnoha mladých osobností s odlišnými zájmy, které ale spojuje chuť pomáhat přírodě. Karolina Mikšlová se již zapojila do světa státní ochrany přírody, B. R. Fiala úspěšně kombinuje entomologii a ochranu městské přírody, Jindřich Prach zase geobotaniku s detailním vhladem do problematiky velkoplošných chráněných území, Zuzana Holubová má zkušenosti s tuzemskými ale také mezinárodními ochranářskými projekty.

Aktivně k ochraně přírody přispívají v rámci neziskového sektoru bratři Trávníčkové, Vojtěch Košťiř nebo Josef Rutterle coby správce ptačího parku. Velmi zajímavý je i pohled Prokopa Pitharta, který pozorně sleduje přírodu nejen přes objektiv svých kamer a fotoaparátů.

Zkrátka všechny články stojí za přečtení a za zamyšlení. Užijte si to!

Jan Dušek
člen redakční rady

OBSAH

// EDITORIAL

Jan Dušek

2

// ANALÝZY A KOMENTÁŘE

**Hurvínek a jeho války na česko-polském pohraničí
aneb krkonošské okénko**

Karolina Mikšlová

3

Pohled na českou ochranu přírody očima Pestrého Polabí

Martin Trávníček, Pavel Trávníček

6

Ochrana přírody jako síla a starost

Prokop Pithart

9

Vstříc lepším ochranářským zítřkům

Zuzana Holubová

13

Jaký je současný stav ochrany přírody a krajiny v naší zemi?

Josef Rutterle

16

Příroda v rukou člověka

Bohumil Ronald Fiala

19

**„Okrajové“ části přírodních lokalit a městská zeleň,
zakopaný poklad**

Vojtěch Košťiř

22

„Hele, co si myslíš o naší ochraně přírody?“

Pokus o pohled z paleoekologického odstupu

Jindřich Prach

25

Autoři článků: Karolina Mikšlová, Martin Trávníček, Jindřich Prach, Vojtěch Košťiř, Bohumil Ronald Fiala, Prokop Pithart, Zuzana Holubová, Prokop Pithart, Pavel Trávníček a Josef Rutterle

Fórum ochrany přírody 2/2024 ● ročník 10 ● vychází elektronicky 3x ročně zdarma ● vydává Fórum ochrany přírody, Slezská 125, 130 00 Praha 3 ● IČO 227 19 466 ● redaktorka Markéta Dušková ● grafický návrh a úprava Edita Hrubešová ● redakční rada Jan Dušek, Michael Hošek, Jaroslav Obermajer, Tomáš Rothrockl, Petr Roth a David Storch ● kontakt: info@forumochranyprirody.cz, +420 604 503 856 ● ISSN 2336-5056 ● číslo vychází 7. 5. 2024

HURVÍNEK A JEHO VÁLKY NA ČESKO-POLSKÉM POHRANIČÍ ANEB KRKONOŠSKÉ OKÉNKO

KAROLINA MIKSLOVÁ

V NÁSLEDUJÍCÍCH ŘÁDCÍCH SE V KONTEXTU PRVNÍCH ZKUŠENOSTÍ S OCHRANOU PŘÍRODY V KRKONOŠSKÉM NÁRODNÍM PARKU ZAMÝŠLÍM NAD VÝZVAMI, KTERÉ ČÍHAJÍ NA NAŠI GENERACI OCHRANÁŘŮ - POTŘEBOU RYCHLE REAGOVAT NA PROBÍHAJÍCÍ ZMĚNY, SCHOPNOSTECH VYUŽÍT CENNÉ INFORMACE I Z ÚPLNĚ OBYČEJNÉ POCHŮZKY V TERÉNU POMOCÍ MODERNÍCH METOD, NEBÁT SE VYKROČIT DO NEZNÁMA A NAKONEC SE TO VŠECHNO NEBÁT POUŽÍT, UMĚT VYSVĚTLIT A PRODAT ZBYTKU SPOLEČNOSTI.

Ing. KAROLINA MIKSLOVÁ

Vystudovala wildlife management na Fakultě tropického zemědělství České zemědělské univerzity v Praze, aby nakonec zakotvila v chladné krkonošské tundře a zapojila se do ochrany zdejší ohrožené přírody. Současný stav krajiny a populací druhů vnímá jako bezprostřední odraz naší společnosti a obor ochrany přírody jako hledání ztracené rovnováhy a upevnění našeho narušeného pouta s ní.

PŘÍRODA I PODNIKÁNÍ V NÍ VE VÍRU PROMĚN

Letos na jaře se na mnoha místech v Krkonoších naskytá nezvyklý pohled. Jinak běžně umělým sněhem pokryté sjezdové tratě splývají s okolní krajinou a jejich prostor se zapojuje do přirozeného rytmu okolní přírody. I přes rozsáhlé znalosti o klimatických předpovědích a negativních vlivech lyžařského průmyslu na horskou přírodu není tato proměna v provozu tratí výsledkem diskuze, jednání či snad prozření samotných provozovatelů skiareálů. Tuto změnu nekompromisně nastolila až sama příroda. Zatímco televizní moderátoři vyzpovídají zkroušené lyžaře promoklé na kost, starostové místních obcí nadále bojují za budování nových zasněžovacích nádrží pod šlechtinou záminkou udržet v regionu zřejmě jediný známý způsob obživy pod zimním sluncem. Někteří podnikatelé už ale bystří smysly. Kam zaměří svou pozornost, až narazí na úplné dno svých možností?

Klimatická změna proměňuje ale i ta nejdolejší a nejpřírodnější místa našeho nejstaršího národního parku. Zarůstání tundry posouváním hranice lesa mizí primární biotopy řady chráněných druhů a předmětů ochrany ptačí oblasti a to je jen jeden střípek z celé mozaiky dopadů klimatické změny. Zatímco mapujeme

a chráníme doslova poslední kusy mizejících druhů podobně, jako provozovatelé skiareálů chrání poslední zbytky sněhu pod plachtami a sněh „reintrodukuje“ i v nadprůměrných teplotách pomocí moderních sněžných děl, je nasnadě se ptát, co budeme chránit, až nepřiletí žádný ze zbývajících slavíků modráčků tundrových, až linduškámskými horským přestanou vyhovovat klimatické podmínky i na našem nejvyšším vrcholu, až dotoká poslední krkonošský tetřívka. Který z ptačích klenotů nebo případných klimatických přistěhovalců zastane roli nového dešťníkového druhu?

Podobně plíživě jako klimatická změna proměňuje krajinu a život v ní kumulativní vlivy spojené právě s rozvojem turismu jako výstavba apartmánů, wellness center, parkovišť, rušení turistů atp. Reakce investorů na klimatickou změnu bude kromě posmrtných křečí lyžařského průmyslu velmi pravděpodobně spočívat ve zvýšení tlaku na rozvoj aktivit letních. Problematická začíná být ochrana vhodných míst na budování například letních bobových drah a bike trailů. Tyto záměry často situované do lesních celků, kde buď schází údaje, nebo se zde žádný z významných druhů nevyskytuje, přispívají k další zdánlivě nevýznamné fragmentaci, růstu turismu a s ním spojeným rušením v dosud klidných oblastech. Zatímco například botanikové mají nástroj

k ochraně vybraných lučních biotopů v podobě limitů lučních záborů, v živočišné říši podobný nástroj prakticky neexistuje.

SBÍRAT DATA... A VYTĚŽIT Z NICH MAXIMUM

Vedle pokračování v cílených (naturových) mapováních a ochraně druhů stávajících, může k objevování případných adeptů na pozici nových předmětů ochrany sloužit - v chráněných územích ne tolik rozšířený - systematický monitoring běžných druhů ptáků (například Liniové sčítání druhů pod záštitou ČSO). Kromě tradičních metod se nabízí i celá řada moderních a efektivních metod ke sběru dat, k následnému modelování habitatů a analýz, která mohou posílit ochranu celých biotopů zejména v místech, kde k ochraně jeden bod v mapě s nálezem dvacet let starého trusu tetřívka začíná pozbývat na významu. Právě definovat, strukturovat a v praxi dokázat aplikovat komplexnější nástroje ochrany se jeví jako jedna ze současných výzev v ochraně zbytků přírody. Rozvoj turismu bezesporu hraje klíčovou roli pro život v horském regionu. Příroda pro něj ale paradoxně stále představuje spíše překážku než partnera a nic nenasvědčuje tomu, že by se tento sebedestruktivní přístup měl v blízké době změnit. Kde jsou stanoveny limity pro rozvoj dalších turistických atrakcí, asfaltových cyklostezek, pro zánik dalšího perspektivního území chráněného druhu? Nemluvě o ochraně přírody mimo chráněná území!

Shromážděná data z monitoringů často slouží zejména k vytvoření grafu znázorňujícího prudký pokles populací sledovaných druhů pro další depresivní prezentaci na semináři, univerzitě či akci pro veřejnost. V době, kdy jsme pomocí moderních terénních aplikací schopni nasbírat obrovské množství dat, bychom neměli dopouštět, aby tato data zůstala nevyužitá na maximum. V kombinaci s nesčetnými soubory dat z různých oborů a mapových podkladů se přímo nabízí získaná data pravidelně digitalizovat, analyzovat v mnohem širším kontextu, a to nejen za účelem sepsání nových studií, projektů, publikací, ale hlavně za účelem rozvíjení stávajících metodik a hledání způsobu, jak přírodu neefektivněji chránit. Mělo by být běžnou a pravidelnou součástí agendy snažit se pomocí analýz porozumět možným příčinám sledovaných jevů. Stejně tak potřebná jsou vyhodnocování zavedených opatření a zjištění jejich funkčnosti na předměty ochrany. Například je nasadě se ptát, jestli některá opatření vybraným druhům dokonce neškodí - jako tomu může být u chřástalího dotačního titulu, kde s pravidelným termínem pozdní seče může dojít k takové degradaci stanoviště, že už nevyhovuje ani cílenému druhu. Neměli bychom se po sběru dat spokojit jen s pravidelným reportováním o stavu populací. Navíc, výsledky analýz nám mohou pomoci zefektivnit naši práci identifikací oblastí, na které bychom měli zaměřit úsilí. Moderní technologie nám nabízí cestu jak

z mála vytěžit maximum, jak tyto poznatky rychle předávat dál a srovnávat nebo aplikovat v dalších územích.

OPUSTIT KOMFORTNÍ ZÓNU

V ochraně přírody se při rozmyšlení důležitých kroků často setkávám s jakýmsi strachem „co na to řekne veřejnost“. Má-li se náš obor dynamicky rozvíjet a hnout z místa, neměli bychom se bát věnovat pilotním projektům. Kontroverzní témata příliš dlouho leží v šuplíku a brzdi vývoj v době, kdy je potřeba jednat rychle. Například zavedení vstupného do národních parků, návrat velkých kopytníků do krajiny, řízené vypalování. Posvátná bezzásahovost například brání mnoha slibným způsobům managementu v místech, která nám zarůstají před očima. I když veřejnost dokáže být nemilosrdná a podsouvá pocit, že odborníci se přece nemohou nikdy splést, máme všechny komunikační prostředky k tomu, abychom probíhající aktivity a přístupy dostatečně vysvětlovali. Příroda sama nás neustále staví před celou řadu dynamických změn, které se teprve učíme chápat. Například návrat vlků, kteří po 200 letech osidlují intenzivně zastavěnou horskou krajinu a častější blízká setkání s nimi nás nutí se ptát, jak má vypadat normální chování šelem v nenormálním prostředí? Právě vlci připomínají, jak velkou roli hraje v rozvíjení našich aktivit strach - strach ze změny zažitých přístupů, strach z nepochopení veřejností, ale i strach společnosti ze samotné přírody a jejích obyvatel.

OPRÁŠIT NÁSTROJE A PŘITVRDIT

Vždy je stále co zlepšovat a rozvíjet. Domnívám se ale, že nástrojů k ochraně přírody máme dostatek, a to na vynikající úrovni. Zdráháme se je však v plné šíři aplikovat kvůli politickým tlakům a tolik skloňovaným veřejným zájmům. Mnoho stanovisek vzniká za hlasitého skřípění zubů a vědomí, že s danou kauzou už se nedá nic moc udělat. Rozhodujeme o rozhodnutém. V silách odborníků tak příliš často zůstává jen co nejvíce zmírnit následky plánovaných záměrů. Tolik potřebná diplomacie je v ochraně přírody často ke škodě. Co by se stalo, kdyby ilegální stavba v přísně chráněné zóně pro jednu lehla se zemí? Kdyby se řeklo ne dalšímu propojování sjezdovek prostě proto, že už jich máme dost? Obávám se, že už se nemůžeme dál vyhýbat nepopulárním,

Rozvoj turismu bezesporu hraje klíčovou roli pro život v horském regionu. Příroda pro něj ale paradoxně stále představuje spíše překážku než partnera a nic nenasvědčuje tomu, že by se tento sebedestruktivní přístup měl v blízké době změnit. Foto Správa KRNP, Kamila Antošová

*Sněžnými děly k světlejším zítřkům? Příroda letos řekla dost a nekompromisně nastolila konec lyžařské sezóny o dlouhé týdny dříve než je zvykem. Na obrázku únorová obleva na sjezdovce na Benecku, kde se jako na mnoha místech v Krkonoších louky brzy zazelenaly.
Foto Správa KRMAP, Kamila Antošová*

přísnému a důslednému posuzování jednotlivých kauz a více stavět na obecných principech zakotvených v zákoně o ochraně přírody a strategických dokumentech. I když, jak píšu výše, pro tyto postupy schází v živočišné říši podpůrný systém v podobě jasně definovaných kritérií pro posuzování kumulativních vlivů.

OCHRANA PŘÍRODY ŘEČÍ VĚTŠINOVÉ SPOLEČNOSTI

Ruku v ruce s politickými zájmy bohužel věrně kráčí přetrvávající celková nevyzrállost naší společnosti. Její prohlubující se odtržení od přírody nám znemožňuje chránit ji účinně. Ochrana přírody je stále vnímána jako zelená bublina pár vědců, kteří staví překážky veřejným zájmům společnosti a touhám jednotlivců kvůli *těm našim ptákům, vlkům nebo kytičkám*. Význam celého oboru se zdá být znepokojivě velkou částí populace stále žalostně nepochopený. Snad bychom ani neměli být tolik schopni vyčíslit ekonomickou hodnotu chráněných území nebo jednotlivých druhů, to by mohlo pozornost odvrátit od skutečnosti, že ochrana přírody je zkrátka naprosto klíčová pro naše vlastní přežití, a tudíž její cena dosahuje nevyčíslitelných hodnot. Důležití hráči v ochraně přírody nadále staví zejména na krátkodobých scénářích a slovo „udržitelnost“ jim většinou jen zkazí den. To potvrdil jeden ze starostů svým zoufalým výkřikem „zase ten chřástal!“, když zjistil, že mu výskyt jmenovaného druhu zabránil v rozšíření zástavby horské obce.

Proto vedle pokračování v úsilí v odborných kruzích považuji za nutnost snažit se ochranu přírody vnášet do každodenních

životů lidí mimo naši bublinu - učit ji ve školách a na univerzitách jako povinný předmět napříč obory, popularizovat, vysvětlovat, jak ochrana přírody prospívá lidskému zdraví, jaké ekosystémové služby nám poskytuje a zvyšuje tak pravděpodobnost přežití zejména našeho druhu. Kromě pár lidí osudy vlků, chřástala a dalších chráněných druhů, kterými po generace dokola argumentujeme, valnou většinu společnosti pravděpodobně vůbec nezajímá a nikdy zajímat nebude - dokud celou situaci nezačne nekompromisně řešit sama příroda a lidé se tyto proměny bezprostředně negativně nedotknou. To už ale bude pozdě a nepomůže ani nejmodernější sněžné dělo.

CO Z TEBE BUDE?!

Nepochopení důležitosti celého oboru a i příležitostí, které práce v něm nabízí, může nakonec ohrozit i zájem o něj samotných potenciálních budoucích ochranářů, a to zejména těch, co nepocházejí z přírodovědné nebo ochranářsky založených rodin. A protože se navíc nejedná, co do finančního ohodnocení, o zrovna prestižní obor, byla jsem svědkem, jak ve svém vlastním životě, tak v životech lidí ve svém okolí, snahy starostlivých rodičů o přeorientování naší pozornosti na jiné obory, kterými bychom se snad lépe uživila a měli perspektivnější budoucnost. Jak bychom se taky mohli uživit *běháním po lese a počítáním ptáků*? Že si život představuju jako Hurvínek válku, jsem slyšela nescetněkrát. Ty zarputilejší rodiče nakonec odevzdaně, avšak se vši láskou, podporovali v přírodovědných oborech, i když s pozdviženým obočím a napjatým očekáváním, co z nás

bude. Doufali, že se studii jen bavíme a po škole se se získaným titulem uchytíme na nějaké srozumitelnější pozici v *normální* práci. Jiní dali na pragmatická doporučení rodičů a začali studovat něco jiného. Přes všechna úskalí, složitosti často provázené frustrací ze zhoršujícího se stavu přírody, přístupu společnosti a nakonec i poměrně nízký plat, přidaných hodnot zaměstnání v ochraně přírody, v mém případě na pozici odborného pracovníka národního parku, je celá řada. Jako jeden z největších benefitů vnímám terénní část práce. Kromě toho je poznávání přírody nekonečný proces učení, poznávání skvělých lidí a odborníků, od kterých je radost se učit a v neposlední řadě se nabízí možnost podílet se na pestré paletě aktivit, projektů nebo příležitostí vycestovat za novými zkušenostmi, takový splněný sen a trochu jiný druh bohatství. Hlavně je ale práce v ochraně přírody velmi naplňující a smysluplná. A právě proto se někteří mí znají, v minulosti rodinou přeměrovaní na jiné studijní obory, dnes znovu snaží se svými profesemi najít cestu zpět k ochraně přírody, které se vždy chtěli věnovat. Prá-la bych si, aby všichni lidé, co v sobě mají touhu přírodu aktivně chránit i ve svém profesním životě, dokázali snáz najít se svým vzděláním cestu, jak přispět ke změnám, k jejichž dosažení potřebujeme nejen přírodovědce, ale mezioborový koktejl odborníků, kteří pomohou, aby ta zelená bublina konečně praskla. Nakonec, i u nás doma ovlivnila moje pouť ochranářským světem způsob smýšlení mých nejbližších, spoustu věcí vidí jasněji a dokonce společně běháme s dalekohledem po lese.

POHLED NA ČESKOU OCHRANU PŘÍRODY OČIMA PESTRÉHO POLABÍ

MARTIN TRÁVNÍČEK, PAVEL TRÁVNÍČEK

Bc. PAVEL TRÁVNÍČEK

Student oboru Aplikovaná ekologie na Fakultě životního prostředí ČZU v Praze a jeden z kurátorů entomologických sbírek Muzea východních Čech v Hradci Králové. Na lokalitách mimo praktickou ochranářskou činnost provádí i botanické a entomologické průzkumy a jeho odbornou specializací jsou střevlíkovití brouci. Nejraději má staré sady a těžební prostory. Je členem spolku Pestré Polabí z. s. a pečuje o jeho stádo oslů Poitou.

Bc. MARTIN TRÁVNÍČEK

V současné době ukončuje studium na Fakultě lesnické a dřevařské ČZU v Praze. Zaměřuje se na botanické průzkumy a denní motýli, jeho oblíbenými biotopy jsou stepní trávníky. Zajímá ho návaznost péče na historické užívání krajiny. Je předsedou spolku Pestré Polabí z. s. a má na starosti stádo ovcí.

OCHRANÁŘSKÁ KOMUNITA VS. VEŘEJNOST

Žijeme v době velkých změn, právě uplynulý únor byl tak teplý, že překonal většinu březnů. Jako extrémní ale nevidíme jen výkyvy počasí, ale i rozdělení společnosti v pohledu na přírodu.

Stále si mnozí nechtějí připustit, že česká krajina není – a ani nikdy nebyla – pralesem na Borneu. Že jsme obklopeni kulturní krajinou ovlivňovanou stovkami i tisíci let člověkem a zejména jeho zemědělskou činností. Jako ochranáři často svými zásahy napodobujeme činnost starých hospodářů, ale zvláště městská společnost nás staví do role ničitelů divočiny. Jenže tato divočina je často složená z několikahektarových křovinatých porostů hlohů, šípků, ale i třeba akátů a pajasánů.

Nejednou jsme se při prořezu a obnově ovocného sadu či zarostlé stepi setkali s emočními projevy typu: „Nekácejte nám tu prales, jinak na vás zavolám policii.“, a podobných, často i vulgárnějších výkřiků.

Jediným způsobem, kterým se nám daří alespoň část veřejnosti přesvědčovat o smyslu našich zásahů, jsou pravidelné exkurze. Na stále populárnějších vycházkách si ukazujeme druhy nově objevené po změně péče, třeba na místech bývalého trnkového houští.

V začátcích působení našeho spolku jsme budili nedůvěru svým mládím. Navrhovali jsme změny péče na obecních pozemcích mozaikové seče, výsadbu mezí i hloubení tůň pro obojživelníky a bylo nám tehdy 18 a 23 let. Nezbylo nám než členy samospráv přesvědčit – a to nejlépe vydřenými výsledky práce v terénu. Obyvatelé se zájmem a nepochopením sledovali šílence s křoviňáky a hráběmi na prudkých svazích, vše pochopili až po pár měsících a to v podobě rozkvetlých strání se stovkami violek a petrklíčů.

PŘÍRODA VE ŠKATULKÁCH ZÁKONŮ

Při snaze zachránit střípky vzácné přírody narážíme na rozpor s českými zákony.

Návrat k tradičnímu hospodaření na zpustlých mokřadech. Díky extenzivní pastvě skotským náhorním skotem se na lokalitě objevila silně ohrožená violka slatinná. Foto Hana Svatošová

Jako příklad uvedeme nedávný problém s naším záměrem extenzivně vypásat rákosem zarůstající mokřad na místech dříve využívaných k odběru rašeliny pro léčebné účely. Na rozsáhlé neutěšeně zarůstající ploše o výměře okolo 15 hektarů totiž přežívají poslední porosty žebratky bahenní, vstavačů májových a dalších cenných druhů. Naše kroky při snaze získat povolení k pastvě vedli až na ministerstvo zdravotnictví, kde jsme se snažili úředníkům vysvětlit, že extenzivní pastva skotu rozhodně ložisko rašeliny nebude devastovat, ba naopak přispěje k obnově přirozených procesů tvorby a jejího nárůstu. Byli jsme seznámeni s několika zákony, kde se přeci „jasně“ píše o zákazu pastvy v potenciálním těžebním prostoru. Po stanovisku, že bakterie v trusu krav mohou poškodit zdravotní nezávadnost léčebné rašeliny, jsme byli nuceni od našeho záměru ustoupit. Avšak skutečnost, že lokalita je díky myliveckým příkrmům na mnoha místech přezvěřená, rozrytá a eutrofizovaná divočáky, nebralo ministerstvo na zřetel. Dalším zákonem, se kterým přicházíme jako skoro každý praktický ochránce přírody do konfliktu, je lesní zákon. Bohužel i my vyvracíme během exkurzí tradovanou lež, že většinu naší republiky před

příchodem zemědělců porůstaly neproduktivní hvozdy. Často se setkáváme s přístupem příroda = les.

Chcete obnovit ovocný sad, do kterého vám za normalizace nasázeli borovičky? I kdyby se tam vyskytovaly desítky druhů zvláště chráněných živočichů či rostlin, kterým bez rychlého zásahu hrozí jistá smrt zastíněním, máte smůlu. Borovičky se staly lesem a zasluhují si tak ochranu bohužel vyšší než chráněné druhy stepí či světlých lesů, za kterými budeme muset brzy jezdit až za hranice. Přitom třeba ve velmi lesnicku vyspělém Rakousku jsou například světlé pastevní lesy běžnou součástí krajiny. Kdo by neznal Alpská údolí, ve kterých meditativně zní z dálavy kravské zvonce? Už naprosto nepochopitelný je pak tlak na co nejvyšší zakmenění lesních porostů, které je jednou z příčin, proč nám tak rychle zmizely lesy na Vysočině. A poučení stále není na místě, zase se sází mrzáci z lesních školek na holé paseky, protože je na to dotace. O faktu, že přirozená obnova je nejlepší a zadarmo, chce stále jen málokdo slyšet. Úplně paradoxní jsou pak situace, kdy se bez problému kácí stovky hektarů zachovalých doubrav či bučin a vám zakáží prokácet hektar křivých usychajících borovic.

Ze smetiště biocentrem. Spolupráce s obcí Neratov vyústila do tvorby biotopu s tůňemi, písčítými stěny a pastvou ovcí v bývalém lomu Opučnick. Foto Hana Svatošová

ABSURDITA ENTOMOLOGICKÝCH PRŮZKUMŮ

Mimo praktickou ochranu přírody se náš spolek věnuje každoročním monitoringům a průzkumům fauny a flóry na našich lokalitách i na dalších přírodně zajímavých místech ve volné krajině. Realizujeme průzkumy pro plány péče přírodních památek a rezervací, či všelijakých záměrů pro hodnocení vlivu na životní prostředí zadávané Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR. Z pohledu entomologů narážíme na následující problémy při zadávání těchto průzkumů.

Obvykle to bývá takto: uprostřed května se ozve volající s úpěnlivou prosbou, zda bych neudělal pro letošní sezónu (která již pěkných pár měsíců běží) entomologický průzkum. Mé argumenty, že entomologické průzkumy se opravdu nedají začít dělat na konci května, jsou odbyty větou, že to přece doženete druhy letními.

Po jisté době přesvědčování se nakonec často necháme přemluvit. Klasickým případem je, že pokud nevezme průzkum zkušený entomolog, tak velmi pravděpodobně poptávka poputuje někomu z řady „pseudoentomologů“, kteří často nepoznají střevlíka od tesaříka, ale za vidinou zisku soutěží průzkumy jak na běžícím páse. Číst posléze závěrečné zprávy o tom, jak mi buď ukradli data z NDOP, například pod názvem *Trichius gallicus*, ANONYMOUS 2023, či napíší do nížinné lokality teplého Polabí výskyt horského druhu, který se nejbližší vyskytuje na horských loukách Krkonoše a Orlických hor, bývá opravdu zážitek, který víckrát zažít nepotřebujeme. Nehledě na to, že z těchto průzkumů vznikají naprosto mylné údaje, které je nutné posléze z databází stahovat.

Existují dokonce lidé, kteří provádějí průzkumy tím způsobem, že po lokalitě rozesejí několik nárazových pastí, ke kterým na konci sezóny přijdou, vyberou pár velkých zvláště chráněných druhů (roháče, zlatohlávky, tesaříky) a zbytek obsahu tekutiny se stovkami neuvěřitelně cenných tělíček hmyzu i z červeného seznamu vylejí do nejbližšího příkopu.

Otázka je, jak tomu zamezit? Žádná certifikace entomologů zatím neexistuje, a bylo by to vůbec správné?

PŘÍKLAD KOROPTVE A VODA

Ale rozhodně jsou i momenty, které v nás vzbuzují naději, že přeci jenom se společnost

mění a že i veřejnosti na životním prostředí záleží.

Velmi nás potěšilo, když jsme jednoho jarního dne narazili, ba skoro zakopli, o párek koroptví přímo u naší obce. Rychle přelétli do zeleného úhoru podél strouhy, který přímo navazuje na sad. Ještě před dvěma lety tu byl jen lán kukuřice, nyní už to vypadá, že se blýská na lepší časy pro živáčky vázané na kulturní step. O kus dál si již řadu let zemědělec hýčká na poli čejky a očividně se mu to daří, na trvale zamokřeném poli by mu stejně pšenka moc nerostla. Zemědělská krajina ukazuje, že když se i jen kousek orné půdy převede do šetrnějšího režimu, hned se tam objeví život. To v nás vzbuzuje naději, že i naše děti budou potkávat křečky, čejky, zajíce a skřivánek jim bude zpívat nad hlavou.

Máme také radost ze změny v pohledu správců povodí na naše vodní toky. Opatření, která bychom dříve potkávali spíše ve snech než realitě, se dnes postupně začínají realizovat, a my se nemůžeme dočkat, až se nám vrátí voda do labských ramen, které byly bez propojení s řekou odsouzeny k pomalému zániku. Celospolečensky jsou údolní nivy stále nedoceny. Když se letos po patnácti letech rozlila řeka mezi Hradcem Králové a Pardubicemi do lesů, luk a polí, tak bohužel nikdo v médiích nevedl, že je to tak dobře a že tyto jezera zachránila krajská města před ničivou povodní.

MLÁDÍ VPŘED

Osvědčili se nám projekty zapojující místní komunity do ochrany přírody. Spolupracujeme se skauty a školami v programu patronáty lokalit. Děti se tak již od útlého věku seznamují s praktickou péčí o přírodu a my se jim za oplátku snažíme

Údržba stepních trávníků Kunětická hora. Foto Hana Svatošová

předat znalosti a snad i zápal pro věc. Věříme, že takto lze navrátit do společnosti zapomenutou vlastnost – starost o krajinu, pocit, že někam patřím a chci, aby to tam vzkvétalo. Jednou, až nám už nebude sloužit zdraví, tak budeme mít doufám možnost předat štafetu mladším, aby příběh našich lokalit mohl pokračovat. Doufáme, že se nám tak podaří napojit kořeny zpretrhané kolektivizací a normalizací.

PODĚKOVÁNÍ

Chtěli bychom poděkovat všem lidem, kteří fandí a pomáhají praktické ochraně přírody, ať již jde o úředníky na ministerstvu, AOPK ČR, krajích či obecních samosprávách, ale i dobrovolníky z řad veřejnosti, či jen

nadšence přírody, kterým není lhostejné to, kam se naše česká příroda ubírá. Bez vás by to nešlo a nebýt programů, které financují speciální opatření v krajině, by byla naše země nejen chudší o pár motýlů, rostlin či ptáků, ale i mnohem fádňější.

Box: Co děláme a proč

Náš spolek Pestré Polabí z. s. se věnuje praktické ochraně přírody. Vyhledáváme lokality, kterým se podařilo vyhnout vlivu intenzivního zemědělského a lesnického hospodaření. Jedná se například o mokré louky u rybníků, bývalé dobývací prostory, či strmé stráně. Tyto lokality postupně neutěšeně zarůstaly a docházelo k degradaci a úbytku cenných druhů, proto jsme se rozhodli tyto střípky přírody v krajině východního Polabí zachránit.

První akcí byla obnova hlavatých vrb s populací páchníků v obci Hrobice. Ze zapomenutých rybníků Truhličky se po vykácení a vysekání mokřadních luk stal jeden z nejčinnějších mokřadů v širokém okolí, kde nám dnes s údržbou pomáhají krávy. Na stráně kopce Milíř u Vysoké nad Labem se po prosvětlení a vyčištění vrátili vzácné hořečky a modrásci. Starý opukový lom v Neratově se proměnil v lokální biocentrum, kde prezentujeme šetrnou pastvu ovcí. Jednoduše řečeno navazujeme na péči starých hospodářů a to zejména pastvou a mozaikovou sečí.

OCHRANA PŘÍRODY JAKO SÍLA A STAROST

PROKOP PITHART

MYSLÍM, ŽE TÉMA, KTERÉ POVAŽUJI Z HLEDISKA OCHRANY PŘÍRODY ZA VELMI DŮLEŽITÉ, JE SROZUMITELNÝ JAZYK PRO TY, KDO PŘÍRODĚ TOLIK NEROZUMÍ. ČILI - JAK SE MÁME V NAŠEM STÁTĚ BAVIT O OCHRANĚ PŘÍRODY TAK, ABY NÁS TÉMA SPÍŠ SPOJOVALO A NE ROZDĚLOVALO? SPOUSTU ČASU MRHÁME DOHADOVÁNÍM SE O TOM, KDO MÁ PRAVDU A VLASTNĚ NÁM DOCELA UJÍŽDÍ VLAK.

PROKOP PITHART

Fotograf a filmař. Ve své tvorbě se snaží popularizovat „obyčejnou“ přírodu za domem, ale i zpracovávat složitější témata z ochrany životního prostředí. V nedávné době zpracoval krátký dokument o obnově přírody po požáru v Národním parku České Švýcarsko, pro Českou televizi natáčel dokumentární série Do divočiny a V proudu.

Ekologie a ochrana přírody tahala příliš dlouhou dobu za kratší stranu provazu. Nejen z ekonomického hlediska, ale i z ideologického. Tento přístup na nás musí mít zákonitě vliv. Co když jsme se s tím tak nějak sžili? Co když jsme tak trochu přistoupili na to, že naše téma hraje druhé housle? Nerad bych se tím dotkl lidí, kteří za ochranu přírodu bojují do roztrhání těla, a díky tomu máme v naší zemi ještě přírodu alespoň v takovém stavu, v jakém je. Ale stejně: stále taháme za kratší stranu

provazu. Možná nás to štve, nebo mrzí, ale taky to občas tolerujeme.

V mediálním prostoru chybí hlas ochrany přírody, který by vysvětloval základní principy, jak to v přírodě funguje a co je potřeba dělat. Je tady ještě obrovské množství lidí, kteří se ochrany přírody přímo bojí, nebo jí opovrhují. Jeden politik dokáže namluvit „půlce“ národa, že Green Deal je šikana z Bruselu v podobě nucení elektro mobilů. Když vyrazí zemědělci do Prahy protestovat proti ekologickým opatřením,

*Liška obecná v zimní krajině Třeboňska, myslivci stále vnímaná jako „škodná“.
Foto Prokop Pithart*

Souboj mladých orlů mořských o potravu na zamrzlém rybníce na Třeboňsku. Orlům se zde poměrně daří, díky intenzivnímu chovu ryb. Foto Prokop Pithart

většina lidí se nedozví, že právě zemědělci by měli mít eminentní zájem na tom, aby se podoba a stav naší krajiny změnil. O ochraně přírody se často lže a dokonce jsou tací, kteří jí používají ke strašení lidí. Chybí silný hlas, který by uváděl ekologické záležitosti na pravou míru.

V Evropské unii jsme v otázkách klimatických opatřeních za největší ostudy. Ochrana přírody má v našem státě nastavené větší mantinely, než ve většině států okolo. Jsou to hranice, které drží ekologii tak nějak na uzdě, protože je stále vnímána jako nepohodlná. Jak se říká: nejsem proti ochraně přírody, ale musíme být rozumní. Petr Daniš ve své knize „Klima je příležitost“ píše, že takové lidi je potřeba začít nazývat „extrémisté“. Myslí to s námi totiž extrémně špatně! Zamysleme se nad tím, jakými hodnotami a argumenty se ohání ti, kteří nás nejvíce v proenvironmentální politice blokují. Je to prahnutí po zisku, neschopnost se alespoň minimálně obětovat pro dobro celku. Neschopnost vnímat vlastnictví také jako odpovědnost. Zkrátka peníze na prvním místě, hodnotová břečka. A na to je potřeba dnes a denně upozorňovat a kultivovaně píchat do vosího hnízda.

Jsem přesvědčen, že doba se mění. Vnímám to na své generaci. Zajímáme se o společnost, o lidská práva, staráme se

o své psychické zdraví a v neposlední řadě jsme úplně jinak vnímaví k ekologickým otázkám, než většina našich předků. Cítím, že ochranu přírody vnímáme jako sílu a starost. Jsme například docela smíření s tím, že možná nikdy nedosáhneme na

vlastní bydlení, ale rozhodně se nechceme jen tak smířit s tím, že se v naší zemi věci mění tak zoufale pomalu. Je ideální doba, aby ochrana přírody začala utvářet kurz a vyvíjet trendy, protože přibývá lidí, kteří jsou ochotni naslouchat, nebo dokonce něco i sami pro dobro celku dělat. Ale často neví jak.

Co nás motivuje a posiluje v našem úsilí chránit přírodu? Je to mimo jiné pocit odpovědnosti za něco, co nás přesahuje. Chceme se starat i o to, co nám nepatří, z čeho nám neplyne primárně zisk. Jde nám o bohatství přírodní, o pestrost a fungující celek. Čili nemyslíme jen na sebe, chceme přispět pro dobro celku. A to není málo!

Ochrana přírody má totiž co nabídnout. Oslovit může potenciálně každého, protože má velký potenciál spojovat. Čistší vzduch, víc druhů ptáků, víc druhů motýlů. Víc krajiny, ve které budeme chtít trávit čas. Ale i prostor pro inovace, investice do regionů, nové pracovní příležitosti, čistší energie, zdravější půda (zdravější potravinu). Nabízíme (tedy hlavně příroda) vlastně luxus! Jsem přesvědčen, že se v naší zemi prakticky všichni shodneme na tom, že toto si přejeme.

Jako společnost jsme se od přírodního světa příliš odčizili a ztratili jsme o tomto

Pár roháčů obecných. Intenzivní hospodaření na Třeboňských rybnících se na jejich populaci značně podepsalo. Foto Prokop Pithart

Ledňáček říční vyfocený z okna kanceláře v Praze u potoka Botič. Foto Prokop Píthart

světě základní znalosti. Informace o přírodě jsme dlouho neuměli předávat tak, aby tomu porozuměl i laik. Při odborných výkladech musí člověk z „venku“ zákonitě dostat pocit, že je mu toto téma cizí a že mu nerozumí. Je potřeba, aby skokově přibylo popularizátorů neboli překladatelů, kteří budou odborné informace předávat srozumitelně a pro laiky pochopitelně dále.

Slyšel jsem mnohokrát třeba rozohněného zemědělce nebo venkovana: „přijde jeden, ten chce tohle, aby chránil motýly, pak přijde druhý a chce zase támhle to, protože chrání ptáčky.“

Pokud si tato část veřejnosti myslí a má pocit, že taková naše komunita je, musíme s tím přece něco dělat. Z vlastní zkušenosti vím, že taková pověst ochránářů je do jisté míry oprávněná. Je potřeba přemýšlet ve větších souvislostech a vykročit z jednooborového vnímání světa. S tím souvisí i nutnost revidovat to, co se děti učí v přírodopise a biologii na školách. Biflování kvant druhů už je dávno nepotřebné a přežitě.

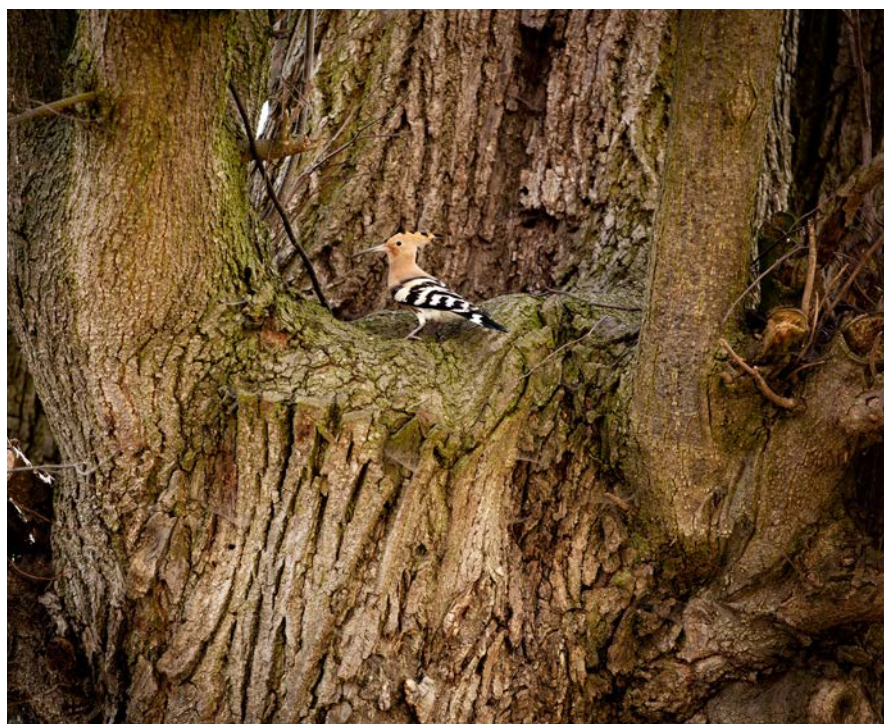
Máme s rodinou pronajatý rybník na Třeboňsku. Na projektu obnovy rybníka spolupracuje několik skvělých odborníků. Při společné schůzce ale rozhodně napanuje shoda, co by se mělo s rybníkem a jeho

okolím dělat. Kácet, nekácet, kapr, ne kapr. Například když náš hospodář, rybář, který je naprosto otevřen extenzivnímu hospodaření, navrhne, že by se měl nasadit i amur, snese se na něj vlna nevole. Amur nikdy! On mi potom říká, že jestli nedáme

alespoň malou násadu jednoletého amura, zaroste nám to kompletně okřehkem, stejně jako loni. Zdráhá se to říct před skupinou nahlas, tak mi to vysvětluje raději stranou. To mi přijde smutné.

Hádání uvnitř naší komunity rozhodně nepůsobí dobře navenek a ubírá nám sílu přesvědčit veřejnost o problematice ochrany přírody. Je samozřejmě pravda, že problematika je to velmi složitá a komplexní. Tak, jak může být příroda pestrá, měla by být pestrá i ekologická opatření, na míru šitá konkrétním místům a problémům. O plošných řešeních se snadno začínáme hádat.

Uvnitř národních parků a chráněných krajinných oblastí nám více či méně jde chránit přírodu „bez lidí“, ale už o dost méně s lidmi. Místní jsou spíše naštvaní na správy národních parků a chráněných krajinných oblastí. Sám jsem v jedné chráněné oblasti vyrostl a znám náladu místních. A je pravda, že mám leckdy pro tyto nálady vlastně pochopení. Chránit přírodu se musíme naučit i tam, kde hospodaří člověk. Je potřeba méně odsuzovat lidské hospodaření jako takové a pomáhat tam, kde je potřeba učinit hospodaření udržitelné. A to je zase o srozumitelném vysvětlování, aby například místní zemědělec pochopil, že ekologická opatření nejsou na přítěž (pokud nebudou spojené

Dudek chocholatý obhlíží dutiny k hnízdění. Na Třeboňsku dnes vlivem změny klimatu poměrně běžný pták. Foto Prokop Píthart

s nesmyslnou byrokracií), ale že z nich může i on sám nakonec profitovat. Zkrátka je to náš úkol, abychom přesvědčili co nejvíce lidí, že ochrana přírody je pro všechny velmi výhodná. Musíme si sáhnout do vlastního svědomí a rozklíčovat, co děláme v této komunikaci špatně.

Když bych měl odpovědět na otázku, jakým způsobem nabírám jistotu a přesvědčení, že mé téma a láska k přírodě je validní a nemusím se za to před nikým stydět, byl by to například proslov Václava Havla z Amerického kongresu z roku 1990. Dovolím si zde použít jeho část:

„...Bez globální revoluce ve sféře lidského vědomí se nezmění nic k lepšímu ani ve sféře lidského bytí a cesta tohoto světa ke katastrofě, ať už ekologické, sociální, populační či celkově civilizační, bude neodvratná...“

...Stále ještě mnoho lidí říká, že jim nejde o sebe, ale o věc, ale přitom jim jde prokazatelně o sebe a nikoli o věc. Stále ještě ničíme planetu, která nám byla svěřena, i její okolí...“

...Jinými slovy: stále ještě neumíme postavit morálku nad politiku, vědu a ekonomiku.

Stále ještě nejsme schopni pochopit, že jedinou skutečnou páteří všeho našeho konání - má-li být mravné - je odpovědnost.

Odpovědnost k něčemu vyššímu, než je má rodina, má země, můj podnik, můj prospěch.

Odpovědnost k řádu bytí, do něhož se všechno naše konání nesmazatelně zapisuje a kde se teprve a jen spravedlivě zhodnocuje...“

Mám obrovskou radost, že se pohybuji mezi lidmi, kteří jsou nositeli těchto myšlenek a hodnot. Vážím si všech lidí, kteří cítí odpovědnost za stav naší krajiny a přírody. Radost z odpovědnosti k přírodě, to je něco, na čem se dá stavět a měli bychom se pokusit tím „nakazit“ společnost. Uvědomujeme si, že člověk není pánem tvorstva, ale že je součástí přírody. Musíme více věřit tomu, že i my jsme schopni nastartovat změnu v myšlení společnosti, protože k tomu máme jasné předpoklady, ale zatím jsme jich dostatečně nevyužili.

V poslední době jsem párkrát s různými známými rozebíral myšlenky z Pána prstenů, na kterém jsem vyrostl. Dalo by se to vlastně do příběhu ochrany přírody docela přenést. Toto dílo je o rolích, důvěře a spojení. Každý má nějakou svou roli, a když by si postavy vzájemně nedůvěřovaly, moc daleko by se nedostaly. A i přesto, že prsten nese ten nejmenší a „nejslabší“, povede se to. Každý se zhostí své role natolik zarputile, že mu stojí za to spojit se i s tím nejméně pravděpodobným spojencem a všichni společně doufají a věří, že to Frodo a Sam zvládnou. Bez těch „bláznivých“ spojení by nedostali prostor, dojít až do cíle.

Čekají nás velké výzvy. Green Deal, Nature Restoration Law a další. Z mnoha stran je slyšet, že se to podaří jen tehdy, když se nastartuje široká spolupráce. Náš úkol je přispívat k tomu, abychom se spojili i s těmi, se kterými si to často nedokážeme představit. S lesáky, zemědělci, myslivci, se starosty obcí, nebo s korporáty a firmami. Čili aby se nastavení mysli lidí změnilo dříve, než budeme čelit katastrofě. Je to potřeba proto, abychom nemuseli obětovat příliš pro neodpovědnost a sobeckost těch, kteří to s námi myslí extrémně špatně. Věřím tomu, že ekologie není jen o ochraně přírody, světa a nás lidí, ale také o tom, jak být vyzrálejší jako jednotlivci i jako celá společnost.

ZDROJ

<https://cz.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/22/2015/12/Projev-prezidenta-Havla-v-Kongresu-1990.pdf>

VSTŘÍC LEPŠÍM OCHRANÁŘSKÝM ZÍTŘKŮM

ZUZANA HOLUBOVÁ

Ing. ZUZANA HOLUBOVÁ

Vystudovala obor Wildlife Management in Tropics and Subtropics na Fakultě tropického zemědělství České zemědělské univerzity v Praze, kde se i v navazujícím doktorském studiu věnuje ohroženým antilopám v západní Africe. Od roku 2022 pracuje v České společnosti ornitologické v projektu k ochraně kriticky ohroženého sýčka obecného.

Na úvod bych ráda vznesla řečnickou otázku, kdo je v dnešní době vůbec považován za profesionála v ochraně přírody? Teoreticky se můžeme bavit například o vědci, lektorce vzdělávacích programů, IT grafikovi, fundraiserce, terénním pracovníkovi, ekonomce, projektovém manažerovi, političce atd., kteří pracují v instituci zabývající se ochranou přírody. Reálně však jako ochránce přírody většinou vnímáme člověka, který zastává (někdy i z nutnosti) všechny dané role najednou, ať už působí v neziskové organizaci, akademické sféře, tak i státním sektoru. Dovolím si tvrdit, že je to jedno z nejvíce komplexních a dynamických povolání se skoro neomezenými možnostmi, ale i nároky na osobní schopnosti a dovednosti. Člověk by podle všeho měl znát světové dění, ale i přírodu ve své domovině, být schopný práce v terénu, publikovat odborné články, ovládat cizí jazyky, umět fotit, dobře prezentovat a vystupovat v médiích, ovládat GIS (geografický informační systém), znát alespoň nutné základy

psychologie pro komunikaci se stakeholdery, sledovat politiku, rozumět zákonům, vyrovnat se s byrokracií a ideálně neočekávat moc peněz, protože přece je tato práce hlavně radostí.

Na své alma mater, České zemědělské univerzitě, se osobně věnuji volně žijícím zvířatům v tropech, konkrétně mě doktorské studium dovedlo do západoafrického Beninu, kde se zabývám pohybem ohrožených antilop korrigum. Při studiu jsem se však nechala zlákat i dráhou ornitologickou, a aktuálně tedy pracuji jako koordinátorka a terénní pracovnice projektu Zachraňme sýčka v České společnosti ornitologické (ČSO). Po mém krátkém představení a myšlenkovém „brainstormingu“ se tedy i já dovolím ušlechtilě nazývat ochránkyní přírody, přestože vlastně sama nevím, jak moc úspěšně danou pozici splňuji. Zachránila jsem doposud něco, co by se bez mé činnosti neobešlo? Doufám, že ano, minimálně se o to snažím. Myslet si, že moje práce má smysl, ale musím. Bez toho by se jen těžko žilo.

Instalace berličky pro dravce a sovy. Foto Marek Mejstřík

Kontrola a kroužkování mláďat sýčka. Foto Martin Šálek

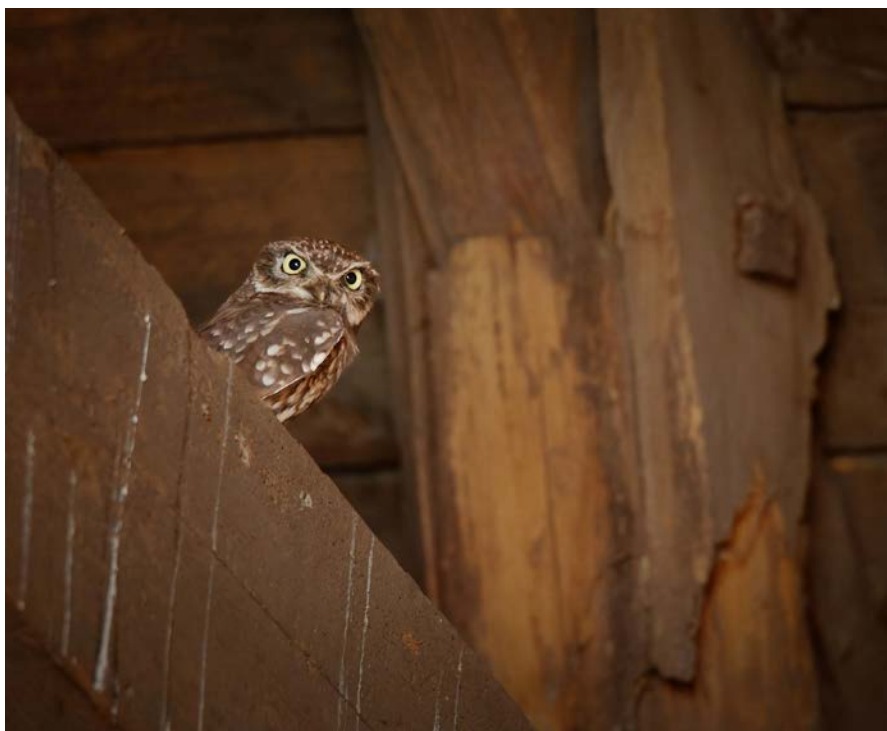
A to snad všechny ochránce a ochránkyne spojuje. Chceme, aby měla naše práce smysl přednostně před jinými možnými motivacemi. Ačkoliv jsem poměrně nováček v celém tomto širokém oboru, pokusím si i přesto přidat trochu svého subjektivního a daty nepodloženého pohledu na hýbající se činnost, lidi a přírodu kolem mě.

Životní prostředí na Zemi prochází čím dál většími zkouškami od začátku naší civilizace. Každý den slyšíme o rekordních teplotách, přírodních katastrofách a válkách, až si člověk musí vytvořit osobní odstup, jinak by ani nevstal z postele. V tomto příspěvku se chci nicméně globálnímu dění spíše vyhnout. Stejně tak nemám v úmyslu opakovat či nějak popírat dříve sepsané články fundovanějších kolegů na jednotlivá palčivá témata kolem české přírody. Na to ještě potřebuji „dozrát“. Každý si stejně myslíme to své, ať už se jedná například o Evropskou zelenou dohodu, stavební zákon, zemědělské dotace či uznávání nových národních parků. Předpokládám, že naprostá většina z vás, kdo časopis Fórum ochrany přírody čtete, máte především zájem na ochraně přírody. Abychom se více starali o přírodní stanoviště s našimi původní druhy a bránili jejich ukrajování ať už třeba pro výstavby sídlišť, solárních elektráren či skladových hal. Každý však nakonec musíme někde bydlet, využívat energie, kupovat zboží z velkoobchodů. Bouříme se při stavbě nových dálnic a rychlostních železnic, ale pak jsme za ně rádi, když se sami máme někam

rychle a bezpečně dopravit. Rozhodně souhlasím, že bychom si naši krajinu měli co nejvíce hlídat, ale často se nám stane, že i přes všechna odborná stanoviska zkrátka zvítězí ekonomický zisk a lidská potřeba. Nebudme tím příliš frustrováni, ale raději vymýšlejme možnosti, jak jiné lokality proměnit na přírodní ráje. Naše země je maličká a bohužel ani velikost našich chráněných území nám nikdy nedovolí nechávat příliš místa jen pro přírodu. Mít tady Yellowstone, to by se hned řešila pravidla pro turisty snáze!

Teď ale pozitivněji – skvělou senzací je čerstvé schválení Nařízení o obnově přírody (Nature Restoration Law) Evropským parlamentem, které slibuje obnovit minimálně 20 % narušených ekosystémů včetně řek, lesů, zeleně ve městech a zemědělské krajiny. Teprve s časem uvidíme, jak se k tomu jednotlivé státy postaví a co to bude konkrétně znamenat pro ČR, ale jisté je, že se ochraně přírody bude věnovat více pozornosti a snad i prostředků. Fantastická je to zpráva i pro sýčka, který se, doufejme, dočká zlepšeného stavu zemědělské krajiny, jež se zpočátku zdála být díky silnému lobbingu vůči danému nařízení imunní. Snad to těch posledních 100 hnízdících páru do té doby zvládne. K tomuto tématu se hodí říci další pozitivní zprávu, že se nám, jakožto České společnosti ornitologické (ČSO), daří dosahovat met, které jsme si vytyčili, a to postupně v každém kraji založit ptačí park na vykoupěných pozemcích a proměnit ho v ideální ptačí

útočiště. Doposud funguje pět ptačích parků (Josefovské louky, Mnišské louky, Kosteliska, Malá Lipová a Zbudovská blata), šestý ptačí park ve Rzech byl v těchto dnech nově založen. Zájem veřejnosti na poskytnutí finančních darů k výkupu pozemků ohromil a stále ohromuje snad všechny z nás. Je tedy vidět, že veřejnost bere zodpovědnost do svých rukou a podporuje ty, kteří mají plán a motivaci, jak do krajiny vrátit život. A je nás více! Nemohu zapomenout na Český svaz ochránců přírody (ČSOP), který se také aktivně stará a vykupuje další pozemky v rámci kampaně Místo pro přírodu k udržení a navrácení přírodně hodnotných lokalit. A jistě by se našly další a další iniciativy. A věřím, že při realizaci Národního plánu obnovy, který brzy s novým zákonem přijde, se bude státní sektor na tyto iniciativy o to více obracet. Bude potřeba mnoho odborníků v daných oborech, nadšenců, kteří začnou přírodu vracet do původního stavu. Tedy alespoň do stavu o mnoho lepšího, než je teď. Otázkou však zůstává, zda se i politická situace u nás bude vyvíjet tím správným směrem, nebo se stane obrát o 180°, kterému třeba teď čelí naši sousedé na Slovensku s novou vládou, která je rozhodnutá zničit všechny nevládní organizace. Ale raději pryč od politiky. Co se alespoň pro mně jeví jako nejlepší možný scénář, je se na státní podporu raději příliš nespolehat a začít hrát novou hru, kde se naplno zapojí soukromý sektor – firmy a drobní dárci, kteří ukazují, že se na ně dá v podpoře spolehnout. A možná pak začne být obor ochrany přírody o to lákavější. Budeme schopni nabírat experty na dílčí činnosti a věnovat se jednotlivým aktivitám na maximum bez toho aniž by nás rušila představa o končících projektech a nutnosti hledat nové způsoby financování rok od roku (někdy i měsíc od měsíce), čemuž reálně většina nevládních organizací čelí. Oslím můstkem se vrátím k odborníkům v ochraně přírody. Bude jich do budoucna dostatek? Máme aktuálně schopnou nastupující generaci, která by přebírala pomyslné žezlo po ikonách české ochrany přírody? Ze své prozatímní zkušenosti, z výběrových řízení a komunikace s lidmi z oboru často slyším, že „mladí“ nechtějí práci, kde musí do terénu. Neženou se za prací do izolovanějších míst, ani národních parků. Stejně tak pokud se podíváme na některé volnočasové skupiny, je úbytek

Sýček na půdě. Foto Marek Mejstřík

zapojené mládeže znatelný. V základní organizaci ČSOP Botič a Rokytky působící v Praze, kde jsem také nově členkou, se bohužel s mladšími tvářemi ve věku pod 65 let potkám zřídka. Nástupci se nehrnou. Skupina expertů i amatérů, kteří základnu dlouho naplno vedli a věnovali tomu veškerý svůj volný čas a úsilí, dnes čelí faktu, že je těžké najít někoho, komu předat a udržet celou základnu akční a prospívající. Je to z důvodu nízkého zájmu o přírodu? Nebo podcenění situace starší generace, která se nesnažila si vychovávat své nástupce? Nemůžeme ignorovat fakt, že dnešní mladá generace má mnohonásobně více možností a lákadel ke strávení volného času, nežli tomu bylo před třeba 50 lety, a je tedy těžší danou cílovou skupinu dostatečně a na dlouho zaujmout. Má se jim to brát za zlé a mluvit o nich, že jsou rozmazlení či jim jde hlavně o peníze? Nebo by se mělo konečně i na náš obor nahlížet jako na profesně velmi náročnou a důležitou oblast, kde se neočekává, že půl života budeme pouze dobrovolničit? Sama neznám odpověď. Samotné dobrovolnictví k našemu oboru jistě patří, mnohdy se na to však nahlíží jako na samozřejmost. A to nejen u nás, ale všude ve světě. Často za mnou po přednáškách chodili studenti a ptali se, jak by se mohli také dostat do Afriky a pracovat v místních parcích. Je pochopitelné,

že lidi láká cizokrajné prostředí a tamní zvířecí říše. Ale povím vám, že množství adrenalinu při nočním monitoringu sýčka v českých vesnicích je mnohdy srovnatelné s čekáním v africké buši na lva s obojkem! Zájem o práci v zahraničí od studentů na Fakultě tropického zemědělství, kde jsem občas vyučovala, mě zas tak nepřekvapoval, a vzhledem k zaměření studentů jsem ho oceňovala. Spíše si říkám, kam mizí ti absolventi oborů zaměřených na naše životní prostředí? Je na trhu málo pracovních pozic? Nebo je zcela nasycený? Když u nás absolvent oborů kolem ochrany přírody přemýšlí, kam půjde za prací po studiu, většinou rozhoduje mezi Ministerstvem životního prostředí, Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR a pak několika předními neziskovkami. Po roce hledání se raději nechá zaměstnat na pozici mimo obor. Zjistí, že pracovních míst je málo, špatně placených či jsou na kandidáta kladeny vysoké nároky, na které si nevěří nebo je nemůže splnit. S tímto problémem se snaží pracovat právě Česká společnost ornitologická, která založila v roce 2021 Ornitologickou akademii. Ta si dává za cíl sdružovat mladé nadšené ornitology ve věku 15-25 let a podporovat je v osobním růstu, abychom měli i novou zaslouženě sebevědomou generaci, která se dále postará o pokračování činnosti organizace,

ale i celého oboru ornitologie v Česku. Členové akademie se učí od odborníků, jezdí do terénu, organizují akce a pomáhají s aktivitami samotným zaměstnancům a členům ČSO. Svým nadšením a znalostmi o ptácích se rozhodně mohou rovnat i zkušeným ornitologům a jejich profesionální přístup je vskutku inspirativní. Nerada bych vyzdvihovala pouze naši organizaci, určitě se najde více zájmových přírodovědných kroužků a spolků pro mladé, středoškolská odborná činnost, stejně tak některé instituce, jako je Akademie věd ČR, cílí na práci s nadějnými talenty skrze nabídku stáží. Sama jsem příkladem, že ačkoliv se může zdát nějaká práce odlišná od původního studijního zaměření, člověk daleko dojde s nadšením, pokorou, ale i kuráží jít přes komfortní zónu. Pokud mohu začínajícím ochráncům poradit, zkoušejte vše, co se vám jen naskytne v cestě. Od studentských spolků, zahraničních stáží, dobrovolnictví, členství v neziskovkách až po zkoušení nabízených pracovních pozic. Poznávat lidi z oboru, zajímat se, vytvářet si přátelství, začleňovat se do různých skupin je skvělou cestou, jak se přiblížit ke své vysněné práci. Ochranařský svět je velmi malý. A česká šikovnost a přizpůsobivost v těžších podmínkách je ve světě již dosti známá. A co jsem chtěla těmito osobněji pojatými řádky říci? Berme ochranu přírody s optimismem, snažme se ji profesionalizovat, nebojme se rozbírat zaběhlé návyky a myslíme i na mladší generace, které možná potřebují navést, jak se zapojit, a více důvěry.

JAKÝ JE SOUČASNÝ STAV OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY V NAŠÍ ZEMI?

JOSEF RUTTERLE

Ing. JOSEF RUTTERLE

Správce ptačího parku Mnišské louky
u České Lípy, vznikající nestátní rezervace
České společnosti ornitologické
zaměřené především na ochranu lučních
a mokřadních druhů ptáků.

Ochrana přírody by měla podle mého názoru stát na několika pilířích, a to na managementu, monitoringu, legislativě a osvětě, respektive na předávání získaných výsledků a dobré praxe veřejnosti, přičemž veškeré výstupy by měly být tzv. evidence-based, čili podložené nejlépe vědeckými závěry. Proto své názory prezentuji podle popsaných pilířů, přičemž zastávám a podporuji spíše ekosystémový přístup ochrany přírody oproti druhové ochraně. To z toho důvodu, že při pohledu na holocenní vývoj naší krajiny, na změny rozšíření mnoha organismů a na současný a bezprecedentní stav naší krajiny, mi tento přístup přijde jako ten důležitější (tím samozřejmě nekritizují snahy o podporu některých kriticky ohrožených druhů).

Začněme pohledem na krajinu, respektive management v ní. I když prakticky každodenně v médiích či od kolegů sleduji drobné posuny k lepšímu či skvělé příklady dobré praxe, tak stále považuji stav naší krajiny za tristní. Není třeba zmiňovat ona negativní čísla, která tento stav dokládají (dostupná například na stránkách [Koalice pro krajinu](#)), nicméně čas stále neúprosně ubíhá, klima a prostředí se mění, ale Česká republika dle mého názoru nedostatečně rychle reaguje. Respektive nereaguje dostatečně rychle v celostátním průměru, systémově a plošně. S nepochopením sleduji současný stav především zemědělské krajiny, který se prakticky nemění, i když máme dostatek vědeckých či praktických důkazů o tom, jak je devastující intenzivní zemědělství, a že patříme mezi země s nejhorším stavem zemědělské krajiny v rámci Evropy. Bohužel je evidentní přetrvávající zásadní dopad minulého komunistického režimu na naši společnost, kdy čeští hos-

podáři setrvávají v představě o ekonomické prosperitě pouze intenzivního obdělávání rozsáhlých ploch, a nejsme schopni se z tohoto stereotypu vymanit. Navíc, především z nížinných oblastí naší země zásadně vymizela pastva, a proto jsem rád, že v současné době dochází ke vzniku nových a rozšiřování stávajících ploch pasetevních rezervací velkých kopytníků, na jejichž prvopočátku byla společnost Česká krajina, které mají do budoucna velký potenciál vytvořit v naší krajině centra diverzity vázaná právě na pastvu. Bez nich totiž nepředpokládám výraznou podporu biodiverzity ze strany zemědělců samotných v takové míře, aby se to zásadně na krajině projevilo (tím nepopírám pozitivní dopady pastvy domácích zvířat konkrétních zemědělců v případech, kdy je jejich pastevní režim ku prospěchu biodiverzity a krajiny).

Není možné nezmínit vodu v naší krajině. V tomto případě mě velmi těší postupné kroky k jejímu lepšímu zadržování alespoň mimo zemědělsky využívanou půdu, tedy práce některých povodí na revitalizacích vodních toků a mnohé projekty na obnovu mokřadů apod. Samozřejmě, nejzásadnější je zlepšit retenci vody v půdách, ale to bych se opět vrátil k úloze zemědělství. Pro biodiverzitu i pro společnost mohou být potenciálem i vodní plochy po těžbě hnědé uhlí v severozápadních Čechách. Jsem tak zvědavý, jak bude krajina vypadat a především fungovat, v tomto regionu za pár desítek let. Kritický jsem nicméně ke stavu většiny našich rybníků. Uvědomuji si, že jejich obhospodařování je z nemalé části ovlivněno právě navazujícími zemědělskými plochami, ale vývoj diverzity makrofyty či vodních ptáků například na Třeboňsku

jasně ukazuje, že na většině rybníků není hospodařeno dobře a čeští občané by tak měli vyžadovat změnu. Vzpomenete si, kdy naposledy jste se v létě koupali v nějakém rybníce?

K lesnictví se nechci příliš vyjadřovat, jelikož je to jedna z oblastí, kterou až tak dopodrobna nesleduji. Nicméně, kůrovcová kalamita jasně ukázala, v jakém stavu naše lesy jsou, ale lesnictví je dlouhodobý proces a nelze ho tak dávat za vinu současným hospodářům. Navíc, v dnešní době je plno dalších faktorů, které lesní celky ovlivňují i jinak než v minulosti, včetně našich cílů a plánů, které s lesy máme. Jak říká jeden z mých přátel, současná doba není právě vhodná na pěstování lesa, jelikož vzhledem ke změně klimatu není úplně jasné, co kde nejlépe sázet. Pokud bych však měl být konkrétnější, tak doufám, že zlepšení proběhne především v lesích nižších poloh (a to včetně zbytků lužních lesů), které často vykazovaly vysoké hodnoty biodiverzity, o kterou jsme za poslední desetiletí rychle přišli. Nemalou část lesů středních a vyšších poloh totiž pokrývají velkoplošně chráněná území, kde je dle mého názoru společenský zájem na dobrém stavu místních lesů o něco silnější.

Příklady ze tří výše zmíněných pilířů jsou jen některé z těch, které by se mohly diskutovat. Rád bych však dodal, že za nezákladnější považuji nedostatečné zakotvení ochranných principů do běžných provozních činností a hospodaření v mnoha oblastech. Pokud by totiž jak v zemědělství, lesnictví, energetice či ve vodním hospodářství většina (nebo alespoň více jak polovina) běžných pracovníků i lidí, kteří mají rozhodovací funkci, prováděla svou práci s tím, že je obeznámena, jak svou činnost skloubit s ochranou přírody (namátkou mne napadá například správná péče o plochy pod vedením vysokého napětí, vhodné plánování dopravních infrastruktur ve vztahu k obratlovcům a jejich migracím atd.), nebylo by snad ani třeba, abychom my, praktičtí ochranáři, byli zaměstnáni na takovýchto pozicích. Jednoduše by totiž došlo k výrazně pozitivnímu efektu na krajinu v takovém měřítku, že dobrá praxe by převažovala nad touto špatnou, a s tím se už příroda, krajina a populace jednotlivých druhů na základě základních ekologických pravidel mnohem lépe vypořádávají.

Tím se rovnou dostávám k další velmi zásadní věci, a tou je postavení ochrany přírody ve společnosti. Dle mého názoru

jsou Češi dostatečně informováni z různých informačních kanálů o potřebě přírodu chránit (i se obecně starat o životní prostředí) a běžný občan se v tomto ohledu postupně zlepšuje jak v informovanosti, tak v konání. Konečný efekt se však nedostává, protože hlavní roli zde mají větší podniky (a nemám na mysli pouze zemědělství). A jelikož je samozřejmě nutné udržet fungující ekonomiku (což nijak nerozporuji a podporuji), mrzí mne, že je stále třeba tolik vysvětlovat, přemlouvat a především dokazovat, že přírodě blízká opatření (v urbanismu, zemědělství, lesnictví, energetice či třeba vodním hospodářství) jsou naprosto zásadní pro naše budoucí fungování a z dlouhodobého hlediska se i ekonomicky vyplatí. Jen je třeba si věci dávat do širšího kontextu, být trpělivý, umět diskutovat, dělat kompromisy a především nezmiňovat, že jsme tak malá země, že nemá cenu v tomto ohledu příliš konat.

I když vnímám pozitivně to, jakým způsobem a v jaké míře je veskrze prováděna osvěta v ochraně přírody v tuzemsku, musím naopak zmínit, že negativně hodnotím přístup našinců k představě o pestré a zdravé krajině. Domnívám se, že jako národ technicky schopných lidí vnímáme naši krajinu příliš v rysech oddělených hranic a ploch. Příroda však funguje jinak. Potřebuje dynamiku, mnohé plochy se prolínají či přecházejí jedna v druhou. Není tak překvapivé, že v mnoha zemích východně od nás, kde na rozdíl od západu Evropy nedošlo k tak výrazné „technizaci“ krajiny (prozatím), je příroda mnohem bohatší. Kupříkladu naše města a vesnice mají obrovský současný i budoucí potenciál pro přírodu, nebojme se tak při jejich údržbě a péči uplatnit přírodní principy a více tak dát prostor dynamice ekosystému (ať už se jedná o naše malé zahrádky či o velké systémy zeleně měst či průmyslových zón – pokud to samozřejmě bezpečnostní a jiné limity umožňují).

Při pohledu na současný stav ochrany přírody a krajiny též pozitivně hodnotím i dostupnost dat o naší přírodě a o jejím současném monitoringu, včetně snahy o činnosti vyplývající právě z jejich výsledků. Naopak je pro mne v mnoha případech zklamáním, že i přes relativně dobrou znalost naší přírody se především ve stavebnictví na volně žijící živočichy a rostliny často nebere dostatečný ohled, či se nejedná o samozřejmost, respektive

Nejen krajina Balkánu (na fotografii jižní Rumunsko), ale obecně krajina států východně od naší republiky, vykazuje vyšší diverzitu, než tomu je v České republice či v některých západních zemích. Některé její znaky, jako například více krajinných prvků, menší velikosti polí, úseky řek přirozeně proudící mimo intravilány obcí aj., potřebujeme vnést i do naší krajiny, a to především do našich nížin. Foto Jiří Šantavý

dostatečný veřejný zájem. Na mysli mám někdy promarněné a drahé řešení v dopravní infrastruktuře či rekonstrukce budov a nelogické rozšiřování moderní zástavby do krajiny.

Co se týče stavu našich chráněných území (velkoplošně i maloplošně), není asi v mých silách říci takto krátce svůj shrnující názor, ale vnímám spíše postupný pozitivní rozvoj některých z nich. U mnoha především maloplošně chráněných území, tedy alespoň těch, které pravidelně navštěvuji v mém regionu, však vidím nedostatečnou péči, která dle mého pramení z malého zájmu společnosti o péči o krajinu. Informovanost je dobrá, nicméně hospodářů v krajině je málo, a tudíž není možné efektivně a správně pečovat o všechny plochy. Zda je pak správným krokem vyhlášení dalších zvláště chráněných území nechávám na diskusích mezi pracovníky AOPK a MŽP, vědci a zástupci místních samospráv a především občany. Je naprosto zásadní, zda případné vyhlášení bude mít kýžený efekt na přírodní hodnoty daného území, a zda i pro místní občany nebude vyhlášení přinášet negativa převažující pozitivita, či zda současný stupeň ochrany již není dostatečný. Například Krušné hory či oblast Soutoku si však větší pozornost jistě zasluhují.

I přesto, že jsem zastáncem prosazování spíše cesty „zespoda“, tedy od jednotlivých lidí a úkonů, stále více rozumím potřebě systémových řešení daných především legislativou, a to kvůli zvyšujícímu se životnímu tempu a globalizaci naší společnosti. Dle mého názoru je naše národní legislativa na ochranu přírody poměrně silná, ale v mnoha „provozních ohledech“ administrativně zatěžující či zastaralá (kupříkladu seznam zvláště ohrožených druhů rostlin a živočichů). Co se Evropské legislativy týče, věřím, že i přes současné světové nepokoje a oslabování Green Dealu její úroveň

Ve vytváření velkoplošných pastevních rezervací v České republice vidím do budoucna velký potenciál pro cenná, především nelesní území (zde na příkladu vznikající nestátní rezervace České společnosti ornitologické, Ptačího parku Mnišské louky). Extenzivní, a přírodě blízká pastva velkých kopytníků nám především v nížinách chybí „jako sůl“. Doplnit by ji samozřejmě mělo množství menších a ekologicky hospodářích zemědělců. Foto Josef Rutterle

neklesne, a že nedávno schválená snaha o obnovu přírody půjde dobrým směrem, bude veskrze kladně přijímána naší společností a především, alespoň v dílčích oblastech bude mít pozitivní efekt (tedy ne pouze na papíře), i když čas na její realizaci je dosti krátký. Opět zmiňuji, že silně zastávám názor, že takovéto kroky se naší společností v dlouhodobém časovém horizontu velmi vyplatí, a to především z ekonomického či zdravotního hlediska.

Jistě jsem mnoho oblastí ochrany přírody nezmínil či neokomentoval (například ochranu soustavy Natura 2000, mezinárodní úmluvy apod.) a u všech zmíněných názorů jsem vzhledem k rozsahu textu nebyl podrobnější. I tak jsem se snažil

o svůj osobní náhled na některé oblasti ochrany přírody především v České republice a přál bych si, aby se do české krajiny vrátilo více hospodářů a principy ochrany přírody se dostaly do běžného fungování většiny subjektů, které mají na naši přírodu a krajinu znatelný vliv.

PŘÍRODA V RUKOU ČLOVĚKA

BOHUMIL RONALD FIALA

Mgr. BOHUMIL RONALD FIALA
Student magisterského studia ekologie na katedře ekologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Již předtím na stejné fakultě vystudoval obor biologie. Ve svém výzkumu se zabývá populační dynamikou a disperzí vážek v městském prostředí. Zároveň působí jako lektor, koordinátor projektů a ochránář v ekocentru Koniklec na pražském Žižkově. Zájmem a oborem je ochrana přírody v urbanizovaných oblastech a výzkum vodního hmyzu.

Moderní typ člověka se po této planetě pohybuje přinejmenším již několik set tisíc let, posledních zhruba dvanácti tisících let potom ovlivňuje podobu krajiny a přírody, od určitého okamžiku dokonce globálně. S lidskou činností spojené odlesňování, zavedení více či méně monokulturního lesního hospodářství a selektivního zemědělství, stavba infrastruktury a sídel, těžba surovin a mnoho dalšího mění vlastnosti ekosystémů, nejvíce pak od industriální doby druhé poloviny devatenáctého století do dneška. Pojmem „antropocén“, kterým je toto období označováno, vcelku výstižně vyjadřuje, že se člověk stal hybnou silou měnící podobu planety. Říká také, že kolem člověka vzniká nový svět, který se mu postupně přizpůsobuje na mnoha úrovních. Je to vcelku nový koncept, který se snaží studovat změnu světa pod vlivem člověka jako nezvratný a přirozený proces, někdy se až jedná o novou historickou éru

vývoje života na Zemi. Například rozšíření a aktivita lidského druhu způsobuje, že spousta druhů dokázala díky lidskému transportu rozšířit areál výskytu na celý svět. Spousta z těchto organismů je potom invazní, občas výrazně měnící podobu ekosystémů v místech, kde na ně místní biota není připravena. Dále například těžební a stavební práce mění ráz krajiny a budto ničí původní stanoviště nebo vytváří nové. A samozřejmě je tu také klimatická změna...

Společně s rozvojem lidské civilizace však docházelo i k posilování určitého svědomí, které nám říká, že s přibývajícím počtem lidí na planetě a intenzifikací lidské činnosti je potřeba přírodu stále více chránit, neboť vidíme, že jsme schopni ji velmi ničit. Environmentální vědy jsou dnes prudce se vyvíjející disciplíny, jejichž snahou je propojení současných poznatků o fungování přírody a světa s každodenní lidskou praxí

Brownfield v bývalém industriálním objektu (bývalá továrna Praga, Vysočany). Fotor Leotard, zdroj Wikipedia commons

a jejich aplikace v rámci ochrany životního prostředí. Páteří ochrany přírody v minulosti i dnes jsou u nás (ale i jinde ve světě) velkoplošné nebo maloplošné chráněné oblasti s více či méně přizpůsobeným managementem ochrany jako jsou národní parky, chráněné krajinné oblasti a různé přírodní památky, rezervace apod. Tento způsob i dnes je, a nejspíš i v budoucnu bude, velice důležitým prostředkem ochrany ohrožených druhů a ekosystémů, které by jinak vymizely z naší krajiny a biotopů, zničeny lidskou činností.

Chráněné oblasti však pokrývají pouze menší část naší krajiny, a i tak se jedná zčásti o oblasti osídlené. Většinu území našeho státu představuje krajina kulturní. Nová doba nás zároveň postavila před nové výzvy. V současné době čelíme hlavně oteplení klimatu, ztrátě biodiverzity spojené s vymizením důležitých habitatů, likvidací vhodných stanovišť nebo fragmentací krajiny, kumulací odpadu (vč. mikroplastů), úbytkem vody nebo neblahým vlivem invazních druhů. Ochrana přírody tak v současné době nespočívá pouze v ochraně oblastí zachovalé přírody, ale i ke zmírňování negativních dopadů lidské činnosti na životní prostředí. S rozvojem informačních technologií je také důležitou součástí celé snahy o ochranu přírody edukace veřejnosti skrze různé kampaně, vzdělávací akce a popularizační články, což

je dle mého nedílná a velice důležitá součást. Ochrana přírody se tak od státních institucí a učených kruhů přesunula částečně (i když zdaleka ne úplně) do povědomí občanů, s apelem na každého z nich, aby ze světa kolem sebe udělal hezčí místo. Může se jednat o různorodé činnosti, nejznámější je asi sběr odpadu (například existují celostátní nebo mezinárodní iniciativy, například Uklidme Česko nebo Uklidme svět). V České republice samozřejmě existuje velká síť různých ekocenter, nabízejících osvětovou činnost a provádějících různorodou ochrannářskou činnost (například Pavučina, síť středisek ekologické výchovy). Ne nevýznamným prvkem ekologického výzkumu a potenciálně ochrany přírody je potom občanská věda, která spočívá v motivování občanů ke sběru environmentálních dat. Můžeme tak například sledovat invazní druhy.

To, o čem je dle mého vhodné se pobavit a co má každým dnem větší význam, je ochrana přírody právě v místech velice intenzivní činnosti člověka, ať už se jedná o zemědělskou půdu, industriální či vojenské zóny, infrastrukturu nebo města. Celosvětově lze pozorovat trend přesunu lidské populace z venkovských oblastí do měst. V současné době na světě žije ve městech víc než 50 % lidské populace (v rozvinutých postindustriálních zemích je to až kolem 80 %). Vystává tedy otázka – jak chránit

přírodu v kontextu těchto neustále se rozšiřujících a měnících měst? Příroda v urbanizovaných oblastech svůj prostor má, podléhá však často silnému managementu. Přitom tamní biodiverzita nemusí být vůbec nízká, toto silně modifikované prostředí s často pravidelným disturbančním režimem (sekání trávy, zbourání staré zástavby, pravidelné čištění různých povrchů ad.) může být pro spoustu organismů atraktivní a často dá příležitost druhům, které naopak tento režim vyhledávají. Z různých studií lze usoudit, že na podobných místech v dalších městech střední Evropy (ale i ve světě) lze pozorovat to samé u mnoha skupin organismů. Je potřeba říct, že i přes některé pozitivní vlivy je často biota měst výrazně odlišná od původního stavu před jejich vybudováním a rozšířením. Urbanizované oblasti se sestávají ze spousty různých částí, které pokrývají různé oblasti lidské činnosti. Máme zde estetické celky – parky, zámecké zahrady, stromořadí, živé ploty apod. Je zde spousta zapomenutých, zanedbaných stanovišť, takzvaných brownfieldů (opuštěné budovy, znovu zarostlé plochy, staré industriální objekty apod.). Dalším velice variabilním prostředím jsou soukromé zahrady, které si spravují sami soukromníci. Všechny tyto prvky ve výsledku tvoří v krajině heterogenní mozaiku habitatů, která může být bohatší než například okolní zemědělské plochy nebo monokulturní lesy. Proč tak potenciálně bohatou krajinu nevyužít? Zahrnutím ochrany přírody do života lidí včetně městského plánování by mohl vzniknout fungující koncept ochrany přírody.

Myšlenka ochrany přírody v městských oblastech se ke mně dostala během mého výzkumu vážek, kdy jsem se při studiu ekologie zaměřil na jejich populace v městském prostředí. Během letního výzkumu, kdy jsem zkoumal diverzitu a velikost populací v zastavěném centru Prahy jsem zjistil, že město může nabízet velice kvalitní habitaty, vodní i terestrické. Početné populace šidílek a vážek různých druhů se zdržovaly na vodních stanovištích v útrobách městských parků a botanických zahrad. Nejpočetnější populace se nacházely na místech, které vykazovaly vysokou úroveň „přírodnosti“, což ale často zapadalo do estetického kontextu okolí. Jednalo se tak třeba o tůň a rybníčky v botanických zahradách nebo ve větších parcích. Existence kvalitních stanovišť

Sběr vážek v genetické zahradě na pražském Albertově. Foto Bohumil R. Fiala

a různorodých organismů vůbec neodporovala jinak vysoké úrovni urbanizace, neboť zapadala do skládačky jako prvek městského plánování.

Podívejme se teď na příklad našeho hlavního města, Prahy. Ta je na poměry evropských hlavních měst velice zelená. V ochraně přírody metropole nezůstává pozadu. Lesoparky, parky, geologické úkazy apod. jsou často vyhlášeny jako národní přírodní památky nebo evropsky významné lokality. Větší množství zelených ploch, rovnoměrně rozložených v krajině může vytvářet biokoridory pro migraci ptáků. V lesoparcích mohou přežívat populace lesního ptactva, různorodá skladba dřevin může být atraktivní pro různé druhy bezobratlých. V rámci městských parků se udržují vodní díla, která mohou hostit vodní ptáky, bezobratlé (jako již zmíněné vážky) nebo velké množství rostlin. Často místa, která dříve sloužila praktickému účelu, nyní mohou sloužit jako přírodní úkazy. Dobrým příkladem jsou Komořanské tůně, které byly vyhloubeny za účelem zmírnění důsledků povodní na Vltavě (takzvané inundační nádrže). Dnes, po vybudování přehrad na řece, však pozbyly svého účelu, zarůstají a představují cenný vodní a mokřadní habitat pro různé druhy obojživelníků, plazů, vodních bezobratlých nebo vodního ptactva a jsou proto také vyhlášeny přírodní památkou. Z přítomnosti bohatší přírody může mít výhody samozřejmě i člověk. Zelený porost a často méně hlučné prostředí přírodních ostrovů v městském moři má příznivý vliv na psychiku a spokojenost. Velké množství zeleně také zaručuje, že teplota mnohých městských částí nemusí být ani v letních měsících kritická.

V Praze existuje nemalé množství organizací, jejichž snahou je zlepšovat diverzitu a zpřístupnit město volné přírodě. Z mnoha příkladů bych zmínil projekt Praha kvete, který chrání a láká opylovače zakládáním květnatých luk ve veřejných prostorech s použitím speciálních osevních směsí

Lesopark Cibulka, ilustrační foto. Fotor Jan Polák, zdroj Wikipedia commons

složených z rostlin, které jsou v naší oblasti původní. Dále například Pražská pastvina, která v CHKO Český kras a v Radošinském údolí využívá přirozenou pastvu pro udržení zdejších luk, lesostepí a stepí. Ani v edukaci veřejnosti nezůstává Praha pozadu, nachází se zde nemalé množství ekocenter nebo informačních středisek environmentálních věd.

Člověk bude ovlivňovat přírodu i nadále. Bude nadále měnit rozšíření organismů na planetě jejich přesunem. Bude neustále měnit podobu krajiny a přesouvat, ničit nebo vytvářet nové ekosystémy. Dělá to tak ve větší části světa již po tisíciletí. A jeho vliv se bude nejspíš jen zvyšovat. A když už nemůžeme rozlišit kulturní a přírodní prvky krajiny od sebe nebo pokud máme krajinu změněnou tak, že kompletně slouží lidským potřebám, ale stále může nabízet široké spektrum stanovišť, tak správným řešením do budoucna může být zahrnutí ochrany přírody do plánování

stavby lidských sídel, měst, infrastruktury nebo technologií, neboť to je dle mého názoru budoucnost ochrany přírody v kontextu naší země, ale i v dalších státech světa. Zvýší se tak konektivita krajiny, diverzita jednotlivých lokalit, a do jisté míry se to může zasloužit o větší spokojenost lidského obyvatelstva. Změny lze samozřejmě pozorovat už i dnes, celý koncept je však dle mého názoru stále v plenkách.

„OKRAJOVÉ” ČÁSTI PŘÍRODNÍCH LOKALIT A MĚSTSKÁ ZELEŇ, ZAKOPANÝ POKLAD

VOJTĚCH KOŠTÍŘ

VOJTĚCH KOŠTÍŘ

Student zoologie bezobratlých na Příf UK, podílí se na projektu Pražské pastviny, který má za cíl ochranu stepních a lesostepních území v Praze a okolí. Se spolkem Čmeláci plus v Praze na Radlické pracuje na projektu ukázkového "parku pro biodiverzitu", jako redaktor spolupracuje s pořadem Nedej se, který se v České televizi věnuje environmentálním tématům a ve volném čase se baví včelařením a sázením i péčí o ovocné stromy v krajině, včetně starých odrůd.

V dnešní době se již obecně mluví o problémech zemědělské krajiny: odvodnění, monokultury i celoplošné, nárazové sečení luk, jsou v ochranné komunitě, ale i mezi veřejností známým nešvarem, který vede k úbytku dříve běžných polních druhů rostlin i živočichů, včetně drobné zvěře jako jsou zajáci, koroptve, křepelky apod. Přestože máme poměrně bohatou síť drobných chráněných území, jako jsou přírodní památky a menší rezervace, je zřejmé, že chybí biokoridory a nášlapné kameny. Není to však jediný častý problém těchto území. Přesto, že v okolí vyhlášeného chráněného území je ochranné pásmo, v praxi se často nedodržuje kvůli zájmům vlastníků (zemědělská půda), nebo nedostatku finančních i personálních kapacit. Ilustrativním příkladem může být leckterá menší stráň se suchomilným trávníkem, třeba někde na

Vysočině. Lokalita je udržována tzv. „botanicky”, tedy je pečováno pouze o nejcennější suchomilnou část, s těmi nejvzácnějšími rostlinami, zbytek bývá zarostlý křovím, za nímž začínají zemědělské plochy, nebo les. Chybí tak přechodové zóny, které nejsou často na první pohled cenné, nerostou na nich ty nejcennější druhy rostlin a mají spíš mezofilní charakter. Co však není podstatné z hlediska rostlin, je mimořádně důležité z hlediska hmyzu. Stále ubývají druhy, které bývaly ještě donedávna (a tím myslím skutečně donedávna, třeba ještě před 10-15 lety) v krajině celkem běžné, jako je například pestrobarvec petrkličový, jehož housenky žijí na prvosenkách, nebo některé druhy modrásků. Vlivem rozdělení populací i suchých let 2015, 2018 a 2023, na mnoha místech vymizely druhy stepního hmyzu jednoduše proto,

Čičorka pestrou na lokalitě doséváme, slouží některým druhům modrásků jako živná rostlina a poskytuje čmelákům dlouho bohatý zdroj nektaru. Foto Vojtěch Košťíř

že chyběla místa, kam se mohli jedinci ukrýt před žárem, suchem a najít zde potravu, například v podobě nektaru. Pokud již na výřezy přerostlých křovin jsou lidi (a finance), často i tak nebývá vyhráno. Na mnoha lokalitách se na jejich okrajích vyskytují přerostlé porosty svídy krvavé. Staré svídy už málo přirůstají, hodně kvetou a na vrcholcích mají menší listy. Díky tomu vzniká jakási pseudolesotep (v Českém krasu na takových místech můžeme potkat například vstavač nachový). Pokud do ní pustíte člověka s pilou, který pak nezatře pařízky herbicidem (což funguje jen hned po uříznutí a tak od července do října), vznikne hned na druhý rok svídivá houština, která pohltí úplně vše. Takže opatrně při budování doplňkových a ekotonových ploch v rezervacích, přestože je jasné, že pro záchranu některých populací bude nutné tyto okraje vytvářet.

Obecně lze říci, že dochází k čím dál větší unifikaci běžné krajiny. Botanici tvrdí, že dnes ještě stále běžná prvosienka jarní ubývá nezvykle rychlým tempem a brzy bude celkem vzácná. Podobně je to i u hmyzu, kolabují populace čmeláka pruhovaného, mizí vřetenuška přehlížená... a takto bychom mohli dlouze pokračovat. Nebude lehké zabránit tomuto úbytku, zvláště když se často jedná o druhy, u nichž jejich biotopové preference v podstatě neznáme, ale pouze odhadujeme. Představte si právě třeba čmeláka pruhovaného, který vyžaduje mozaiku mezofilních lokalit; okraje

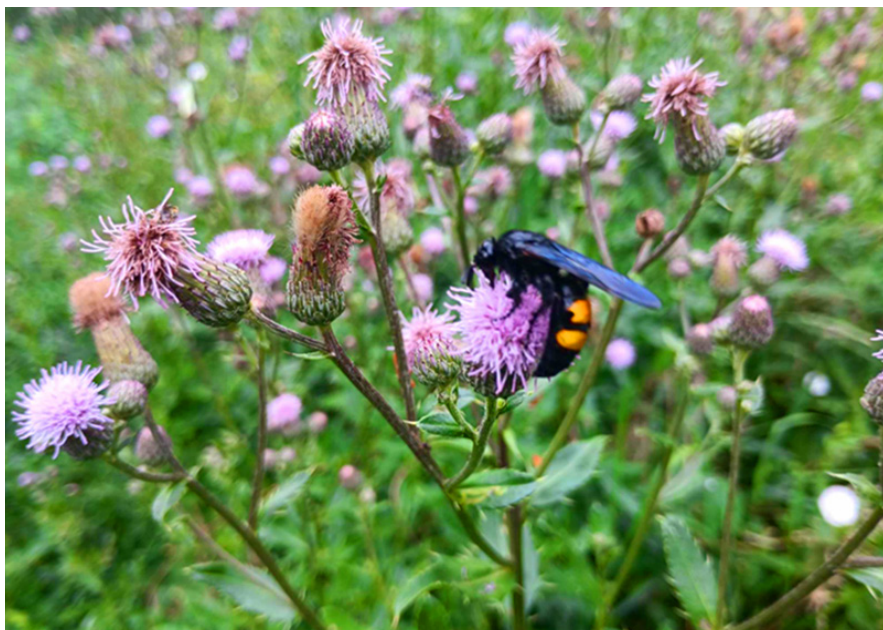

Dosev polních plevelů pro zvýšení nabídky nektaru - ostrožka stračka. Foto Vojtěch Košťář

sadů s hluchavkami, polostín, otevřenou květnatou loukou, a navíc množství nektaru od dubna až do září (např. pro králíky postupně sečené jetelové políčko, kde jetel opakovaně nakvétá), tedy spíš takový ten vesnicko-zemědělský „nepořádek“, než sečenou louku nebo spásanou step. Vyžaduje to prokopávat hodně slepých uliček, objevovat druhové preference, pozorovat a sledovat populační vývoj. Můžeme obnovovat staré zarostlé sady, oslovovat soukromé vlastníky a obce a na jejich pozemcích tuto mozaiku vytvářet, shánět na péči peníze...

Existuje ale ještě jeden nezanedbatelný kus krajiny, do jehož údržby se každoročně „nalévají“ miliony: městská zeleň. Pravidelně sečené a mulčované trávníky, vykácené umírající stromy kvůli bezpečnosti, voda ze střech svedená do kanalizace... Miliony za údržbu, naproti tomu velmi malá biodiverzita. Především panelová sídliště, kde je zeleně opravdu hodně, se mohou při dobré vůli stát habitatem pro mizející druhy. První vlašťovkou je projekt rozkvetlých trávníků v Českých Budějovicích. Skupina přírovedkyně a přírodovědce se tam snaží, společně se spolkem Calla, změnit způsob a frekvenci seče, a zároveň dosévat původní druhy rostlin.

Jeden z dalších příkladů můžeme najít na okraji Prahy 5, zde se u metra Hůrka stará o louku vzniklou na navážce entomolog z Přírodovědecké fakulty UK, Jakub Straka, a to dokonce tak dobře, že se tam objevila mizející vřetenuška pozdní. O několik kilometrů dál, u metra Radlická, se na pozemku ve vlastnictví ČSOB nachází asi pětihektarový park, který se banka zavázala nezastavět. Je to kombinace lesa, zbytku stepi a sadu. Donedávna to byl klasický park, kde se trávník pravidelně mulčoval. Díky spolupráci spolků Čmeláci plus, ČSOP Jaro Jaroměř a Pražské pastviny, zde vznikl ukázkový projekt, jak se starat o městskou zeleň. Na lesostepi byla odstraněna většina keřů a byla zde doseta lokální pražská směs semen vhodná na stepi (projekt pražského magistrátu pod vedením Petra Karlíka z ČZU). Staré stromy, u jejichž pat

Žahalka žlutá je parazitoid zlatohlávků vyvíjejících se v kompostu. Foto Vojtěch Košťář

se vyvíjejí roháči, byly ošetřeny tak, aby nebyly hrozbou pro veřejnost, ale zároveň nebylo nutné je kácet. Do sadu jsou nyní vysazené nové ovocné stromy, aby byla zachována kontinuita sadu. Velkou změnou je pak trávník, kde vytváříme plošky s druhy mezofilních luk, jako je chrpa luční, chřastavec rolní, kopretina bílá, úročník bolhoj apod. Trávník je navíc sečen mozaikovitě a frekvence seče je maximálně 4x za rok. Posečená hmota je ukládána do kompostů vyrobených z pokácených kulatin, které slouží jako hadníky pro ještěrky, slepýše a užovky hladké. Velmi se zde osvědčilo využívání výsevů poloparazitického kokrhele luštince, který se úspěšně přesévá a pomáhá potlačovat vysoké trávy díky tomu, že se napojuje na jejich kořenový systém. Zároveň je velmi oblíbenou nektarodárnou rostlinou pro čmeláky, nejvzácnější z nich na lokalitě je ubývající čmelák lesní. Na pozemku se nakonec daří

Obsekané nektarodárné druhy, v tomto případě kostival. Foto Vojtěch Košťiř

Kompost sloužící zároveň jako hadník. Foto Vojtěch Košťiř

kombinovat i častěji sečená místa, která slouží pejskařům a případným piknikářům. Prosvětlené okraje sadu jsou plné violek, na nichž se vyvíjí velké množství perleťovců stříbropásků a místo tak v létě ožije motýly, což se ve městě zdá skoro jako sci-fi. Nad sadem se pak nachází náletový les tvořený javorem mléčem. Ten je v plánu prosvětlit a doplnit do něj duby a habry, aby se urychlil proces vzniku světlé, druhově pestré dubohabřiny. Vzniká tak unikátní park, který bude sloužit lidem i přírodě. Nežijí tu žádné extra vzácné druhy, ale pestrá příroda Prokopského údolí je nedaleko a lze předpokládat, že se zde některé vzácnější druhy mohou brzy objevit. Již teď je ale zřejmé, že populace běžných druhů se významně zvýšily a lokální význam je velký.

Co je na výše zmíněném projektu unikátní, je model jeho fungování; park je z větší části udržován běžnou zahradní firmou, která péči vysoutěžila (lesostep ovšem čistili lidé z Jaro Jaroměř). My, jako přírodovědci/

ochranáři firmu v sečení a dalších úkonech koordinujeme. Je to možný model, který lze uplatňovat v podstatě kdekoli. Zaplatit přírodovědce, který bude vymýšlet metodiky a kontrolovat péči o městskou zeleň v terénu, je jedna z možností, jak zpříjemnit a oživit život ve městě, pomoci nejen běžným druhům, ale třeba vytvořit příležitost i pro ty vzácnější. Ve srovnání s tím, kolik se ročně, často zbytečně, „vráží“ do péče likvidující biodiverzitu, je zaplacení práce jednoho přírodovědce, který bude pracovníky koordinovat a zpracuje metodiku, která pak může být součástí následujících výběrových řízení, v podstatě zanedbatelným nákladem.

„HELE, CO SI MYSLÍŠ O NAŠÍ OCHRANĚ PŘÍRODY?“

POKUS O POHLED Z PALEOEKOLOGICKÉHO Odstupu

JINDŘICH PRACH

Mgr. JINDŘICH PRACH

Vystudoval geobotaniku na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Zabývá se změnami krajiny a vegetace na delších časových škálách v rámci výzkumných projektů na Centru pro teoretická studia UK a na katedře botaniky PŘF UK. Vedle toho působí na AOPK ČR – reg. pracovišti Střední Čechy – Správě CHKO Český kras. Rád prohlubuje regionální znalost ČR a obecně poznává svět kolem sebe prostřednictvím putování krajinou, nejlépe s batohem na zádech a dalekohledem a foťákem v ruce.

V překotně se měnícím světě antropocénu se obecně tlučou dvě věci: je třeba flexibilně měnit způsoby a dílčí cíle ochrany přírody, ale zároveň ochrana přírody, ve střeoevropské kulturní krajině zvláště, je ze své podstaty ochrana něčeho starého. Něčeho, co se už neochrání samo, tedy spíše aktivní údržba než flexibilní změna. Ochránění před změnami, které musíme přijmout, které zvládneme maximálně mírně usměrnit. Prostředky, konkrétní opatření, jsou lokální – kosa, pila, bagr i oplocení a bezzásahovost. A obhájení u zainteresované „veřejnosti“ jako další nezanedbatelný prostředek. I když všude kolem sebe slyšíme o globálních změnách, nabývá na významu staré ochranné heslo „mysli globálně, jednej lokálně“. Psát něco uceleného na široké obecné zadání „hele, co si myslíš o naší ochraně přírody?“, resp. „pohled na současný stav, jak

změnit či zlepšit obor ochrany přírody“ není jednoduché. Pokusím se zaměřit spíše na můj pohled na možnosti a nemožnosti onoho lokálního jednání. Třeba napsané vyvolá diskusi a zamyšlení, proč čtenář nesouhlasí a vidí to či ono jinak. Netvrdím, že vybraná témata jsou ta nejpodstatnější a do dalších neméně důležitých ochranných témat nechci fušovat povolanějším.

PRŮNIK VĚDY A OCHRANY PŘÍRODY?

V ČR je myslím dost přírodovědců, kteří neváhají věnovat čas a energii přesahům do praktické ochrany přírody. I dost profesionálních ochránců, kteří mají dobré znalosti vědeckých výsledků (s povědomím, jak se vědecké „pravdy“ získávají a z toho plynoucího pochopení nejistoty už je to často horší). Sám se snažím kombinovat působení ve vědě i v praktické ochraně přírody. Ve vědeckém bádání mě zajímají

Sondování rašeliniště pro odběr profilu na paleoekologický výzkum. Foto Petr Pokorný

Křivoklátsko – pohled vně hranic navrhovaného národního parku do malebné kulturní krajiny, jejíž kvality spatřuji i v relativní odlehlosti od cestovního ruchu. Berounka mezi Nezabudicemi a Branovem. Foto Jindřich Prach

dlouhodobé změny krajiny a vegetace. Vystudoval jsem geobotaniku a od disertace se zabývám paleoekologií. Tedy časovou škálou o dva řády delší, než praktickým ochranářům pokryje monitoring. Někjaký druh ubývá – máme problém. A neubývá náhodou už deset tisíc let od doby ledové? Tůň zarůstá rákosem – ale ono v hlubších vrstvách sedimentu můžeme vyčíst, že už zarostla v minulých staletích/tisíciletích vícekrát a že ochranářsky cenné druhy zde byly dříve i po obdobích rákosu. V ochranářské praxi se zabývám plánováním a domlouváním managementových zásahů v Českém krasu a přicházím do kontaktu obecně s botanicou a krajinářskou agendou v rámci AOPK ČR, regionálního pracoviště Střední Čechy. Obecně si myslím, že česká ochrana přírody má velmi dobrý základ co se týče dat a odborných znalostí, ale rezervy spatřuji v jejich uplatňování. Ty se pokusím popsat níže na některých příkladech.

PTÁT SE CO JE „PŘÍRODNÍ“ NEBO „PŘIROZENÉ“ JE VE STŘEDNÍ EVROPĚ VLASTNĚ NESMYSL

O tom, že louky jsou kulturní prvek, a zároveň i chráněná příroda, už snad nikdo v ochraně přírody nepochybuje, byť ještě před půlstoletím to tak samozřejmě nebylo. V případě jiných biotopů ale pohled minulých staletí, oddělení na přírodu a nepřírodu, přetrvává. Mnozí si problematičnost konceptu ani neuvědomují. Zažitě je

to například u lesů: dělení na přírodní, přírodě blízké a nepřírodní vidíme běžně v plánech péče, jsme na to po desetiletí zvyklí. Ochranný úředník koukne do mapy potenciální přirozené vegetace nebo lesnické typologické mapy. Smysl to dává u horského pralesa vs. plantáže cizích dřevin. Ale co pastevní bory, habrové pařeziny, dubové lesostepi? Ty mají v principu blíže ke kulturní louce, ale museli bychom o ně pečovat hráběmi a sirkami, nikoli „po lesnicku“. A co údolní smrčiny v nížinách?

Podobnou problematiku dávám k úvaze při exkurzích Českým krasem, jdeme-li okrajem lesa a zemědělských ploch polí a pastvin. Les je zde dubohabrový, v tradičním pohledu „přirozený“, je to NPR Karlštejn. Vedle lesa (a zpravidla mimo NPR) jsou pole a zarůstající pastviny. Řečnická otázka: co je přirozené? Co je více příroda? Co máme chránit? Trochu nám napoví pohled skrze druhy – na pastvinách jsou vzácné druhy lesostepí. Okraje polí, byť intenzivně zemědělsky obhospodařované, zde hostí v širokém regionu poslední větší populace kriticky ohrožených polních plevelů. V lese také něco vzácného roste a žije, ale často jen na specifických malých světlých ploškách. Les je předřazený a zhoustlý někdejší výmladkový nebo pastevní les. Ještě více než pohled přes druhy komplikuje tradiční ochranářské přístupy pohled přes tisícileté časové škály. Na skalních stepích a pastvinách najdeme reliky

doby ledové, tedy zřejmě druhy přítomné v regionu desítky tisíc let. Na polích druhy neolitické kulturní krajiny – tedy fenomén přítomný na našem území podobně dlouho jako bučiny (které přitom nějak mimoděk považujeme za „původní“, tedy tu správnou přírodu). Habr přišel až o pár tisíciletí později, do už – zřejmě souvisle osídlené a hospodařením trvale pozměňované – krajiny. Proč by okraj pole a pastviny měl být méně „přírodní“, než dubohabřina? Samozřejmě, že bezlesí bylo po tisíciletí formováno lidskou činností, to ale lesy také. Spoluformování lidmi nijak nesnižuje ochrannou hodnotu. Tím neodmítám potřebu a zajímavost divočiny, byť třeba nové, na nějakých jiných plochách (i část výmladkových lesů v zmíněné NPR Karlštejn je pokusně bezzášahová, podobně třeba samovolně zarostlá výsypka lomu).

Náhled na svět, který nazýváme souhrnně pojmem antropocén, nám tedy především ukazuje, že přírodu a člověka reálně nelze oddělit. Zřejmě ještě potrvá, než toto přijme i ochrana přírody.

KRAJINA JE VÍCE NEŽ JEN SOUBOR LOKALIT – KRAJINNÁ ŠKÁLA

Spolu s pohledem přes delší časové škály mě zajímá pohled přes větší prostorové škály – krajina. Tento „nadhled“ je snad s dostupností leteckých snímků a databází častější než dříve, ale stále je pro mnohé neintuitivní. Nestíhající ochranář a biolog často věnuje omezený čas jen těm nejlepším lokalitám. Tam žijí zajímavé druhy. Co žije (či spíše žilo a mohlo by žít) mezi tím, o tom se uvažuje už méně. Málokoho těší se zdržovat na „bílých místech“ v běžné kulturní krajině. Přitom nutnou součástí krajiny jsou i plochy, kde se nějaký druh nevyskytuje – známe koncepty metapopulační dynamiky, hodnocení betadiverzity. Chráníme nejen místa s největší biodiverzitou, ale hodnotu spatřujeme i v tom, že je někde lokální diverzita menší, ale jiná než okolo (píščiny, vřesoviště...). Vnímat krajinu, toto svébytné měřítko pohledu, se ochranář a přírodovědec těžko naučí z učebnic nebo z objížďení vybraných lokalit. To chce zážitek z putování krajinou, nejlépe pěšky, nebo alespoň na kole. Přímou jsem se výzkumně zabýval úbytkem diverzity a heterogenity lesů napříč krajinou. Ubývají světlé lesy, pastevní lesy apod. A ubývají i hodně staré lesy. Tím dochází

k homogenizaci – místa v krajině jsou si čím dál podobnější. Vítám obnovy pastvy v lese, pařezin atd. ale chtělo by to mnohem více. Vlastníkům půlhektaru lesa za chalupou, nebo třeba obecním majetkům, by se výmladkové hospodaření na průběžnou produkci palivového dřeva s minimálními pěstebními náklady mohlo vyplatit. Snad se dočkáme rozvolnění byrokracie a tím diverzifikace přístupů. Vedle toho by bylo vhodné nějak chránit kousky starých lesů. Nejen pár pralesů v rezervacích, o ty je (snad) postaráno. Dovedl bych si představit vymezit třeba na každém katastru, v každém polesí, mimo chráněná území, aspoň malinký kousek, třeba nejstarší porost, k ponechání bez zásahu. Bylo by to zpestření krajiny i cíl pro romantické návštěvníky, výukový prvek. A nemuselo by to kolidovat s hospodářskými zájmy – kolikrát vidíme kousky lesa třeba ve skalách nebo v bažinách, jejichž zpřístupnění je tak nákladné, že se těžko může zaplatit prodejem dřeva (polámaného, palivového) a vypadá to, že jsou nesmyslně těženy jen ze setrvačnosti uvažování nebo zákonné povinnosti. Takové ponechané porosty s přirozenými disturbancemi by mohly tvořit kostru pro metapopulace specializovaných organismů (představy o šíření „škůdců“ jsou snad už přežitek, dnes už i ti technicky vzdělaní musí vidět, že kůrovec a jemu podobní jsou všude a „rozběhne“ je sucho a špatně zvolená skladba porostu). Mohli bychom pak častěji i v běžné krajině třeba ukazovat dětem houkání dutinových sov, obecně by to pomohlo udržet metapopulace dutinových ptáků, na mrtvé dřevo vázaných hub, hmyzu apod.

CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ

Velmi dobrá síť chráněných území je silnou stránkou ochrany přírody v ČR. Vyniká jak při srovnání se zeměmi na východ od nás, kde mnohé cenné i formálně chráněné stále zaniká (viz pralesy Karpat - Slovensko, Rumunsko...), tak ve srovnání se situací mnohde na západ od nás, kde jsou chráněná území často víceméně omezená na překryv přírodních hodnot se státním vlastnictvím půdy. U nás máme tu výhodu (asi jediné z dnešního pohledu trochu pozitivní, co nám zbylo z minulého režimu), že ochrana většiny podstatných území byla vyhlášena za socialismu, i když zahrnuje dnes vrácené soukromé pozemky. Měli bychom v praxi nějak rozlišovat, jestli při vymáhání

ochranářských podmínek prosíme a dotacemi motivujeme dědice předválečných hospodářů, nebo rázněji omezujeme subjekty, které kdovíjak přišly k už chráněným pozemkům.

Kde vidím prostor pro zlepšení? Většina kapacit je věnována udržení nejlepších maloplošných území. To je jistě třeba, ale málo prostoru a erudice máme na zlepšování volné krajiny. To lze těžko a postupně, např. spoluprací s územním plánováním. Těžko umíme zohledňovat estetické a historické hodnoty krajiny, téma, které se jen velmi okrajově učí na přírodovědách i na aplikovaných oborech na životním prostředí a na architektuře. Pak není divu, když referent na CHKO, odboru životního prostředí obce apod., například schvaluje územní plán a často ani neví, že třeba rovnoběžné řady stromů v polích jsou středověká plužina, terénní zářezy jsou prastaré cesty a násypy jsou hráze středověkých rybníků. Umí si snad při posuzování např. stavebního záměru vyhledat v náleзовé databázi, jestli tam nežijí chráněné druhy, umí posoudit jednotlivé dřeviny, ale hůře je pro něj uchopitelné, že celá struktura krajiny může být starší a hodnotnější, než kaplička nebo tůň s obojživelníky vedle. Části krajiny i bez vzácných druhů mohou mít větší cenu z hlediska nenahraditelnosti, z hlediska počtu výskytů daného fenoménu v ČR, nebo z hlediska vznikání po mnoho staletí.

Často je jako prostor pro zlepšení vnímáno vyhlásování nových chráněných území. Musíme ale mít na paměti, že je to věc dvousečná – zvyšováním počtu území a podílu chráněné plochy ve státě nutně kategorie degraduje. Bude pak méně problematické, i u těch nejlepších území, prosadit výjimky pro jejich ničení. Konkrétně v současné době z horkých témat považují za zásadní CHKO Soutok. Fenomén krajiny výmladkových nebo řídkých pastevních lesů se starými stromy potřebuje plošně ochrannářské, docela intenzivní obhospodařování, uvolňování a ponechávání solitérních stromů, pařezení, pastvu. To nezajistí několik rezervací (bezzásahových pralesů už vůbec ne, ty mohou být na kousku území dobrý pokus, „kontrola“), ani ostudné podrost a půdu plošně přeorávající lesnické hospodářské způsoby, které zde vidíme v posledních desetiletích.

Dobré může být plánované CHKO Krušné hory, i když z dříve navrhovaného potenciálního CHKO Střední Poohří - Doupovské hory, přírodovědně i krajinářsky zásadního, se sem dostala jen malá část. Přitom o náhorní rašeliniště je celkem postaráno formou rezervací a okolní lesy za moc nestojí (tím kategorií CHKO spíše degradují, podobně jako lesy v Brdech). Užitečná zde bude ochrana bučin na svazích, historických struktur krajiny kolem horských obcí a krajinného rázu obecně.

Pastvina, nebo les? Zde reálně obojí, formálně les, ale managementová pastevní plocha. Fenomén, který byl po tisíciletí ve středoevropské krajině zcela běžný, v poslední době velmi chybí a jen těžko se v rámci ochrany přírody obnovuje, NPR Karlštejn. Foto Jindřich Prach

Indiferentně, až kriticky, se stavím k silně protlačovanému národnímu parku Křivoklátsko, vidím výhody i nevýhody. Vylepšit by se jistě dala komunikace, zejm. v počátcích, ale „po bitvě každý generál“. Ale např. vyžadování zákazů vstupu do stávajících NPR, kde jsou přezvěšené výmladkové lesy a široké cesty, je věcně nesmysl (plašit zvěř by biotopu naopak pomohlo) a jen škodí obrazu ochranářů u veřejnosti. Hodí se mít pod kontrolou lesnictví v území více, než umožňuje status CHKO. Chtělo by to jiné zadání pro lesníky – nikoli cíl pěstovat a vydělávat, ale diverzifikovat, lesy někde nechat stárnout a někde nechat narušovat. Hodí se mít lépe pod kontrolou zvěř. Území je to úžasné, mám v živé paměti přespávání na hranách skalního kaňonu, dříve sám, dnes s dětmi, v podzimním troubení jelenů, kdy člověk nevidí v kraji pod sebou jediné světlo vesnice. To v lesích nižších poloh asi ve střední Evropě nemá obdoby. Přitom ale pochybuji, u vědomí pravěkých hradišť, středověkých hradů a vesnic, že místní krajinná a biologická diverzita je „na převažující ploše území“ výsledkem „přírodních dějů v jejich přirozené dynamice“ (v uvozovkách citace dlouhodobých cílů NP ze zákona) a že „zachování nebo postupné zlepšování stavu ekosystémů, jejichž existence je podmíněna činností člověka, významných z hlediska biologické rozmanitosti“ stačí „na zbývajícím území“ (zbývajícím oproti přírodním procesům na

většině plochy). Prostě nejsme v odlehlých horách a odhaduji, že v delším časovém pohledu je většina hodnot území spíše důsledkem pastevních nebo výmladkových lesů a jen menšina, odlehlé suťové lesy, jsou dlouhodobě udržitelné „přirozenou dynamikou“. Podobně jako v Podyjí, kde se problematika potřeby aktivní péče diskutuje dlouhodobě. Od NP Křivoklátsko mě odrazuje obava z turistického rozvoje a s tím spojených změn v dnes zapadlých a malebných vesnicích a staré zemědělské krajině po obvodu plánovaného NP. V jiných NP vidíme, že ochranné CHKO těžko zabrání budování parkovišť, hotelů apod. Silně pochybuji, že toto za trochu lepší ochranu lesů stojí. Myslím, že CHKO, rezervace a konzistentně jiné cíle a zadání při hospodaření se státním lesem a zvěří (pokud by se podařily) by stačily a nepřitáhly zbytečně masový turismus. Také nemalé kapacity pracovní, finanční a politicky lobbistické by ochrana přírody mohla věnovat něčemu věcně užitečnějšímu, např. CHKO Soutok a péči o stávající chráněná území.

OCHRANA PŘÍRODY V ČR JE DOBRÁ; JAK JI PRAKTICKY ZEFEKTIVNIT?

Součástí zadání bylo napsat názor, co zlepšit. Souhrnně myslím, že máme to štěstí, že znalostí je dost, i peněz je dost. Samozřejmě obojí je třeba i nadále, ale aktuální potenciál na zlepšení vidím v efektivitě

využití. Vedle toho vidím rezervy (o tom snad napíši separátně) na poli public relations, aby institucionální ochrana přírody byla otevřená k zájmovým skupinám s přírodou propojeným, jako jsou různé studentské kroužky, skautské a podobné oddíly, akce hnutí Brontosaurus a otevřená k lidem s přírodou spjatým zážitky a šetrným pobytem – čundrákům, outdoorovým nadšencům ve stylu trekařů, bikepacking, microadventure.

Lokální praktickou ochranu přírody nejčastěji limitují hospodářské a majetkové zájmy. Evergreenem je komplikovaná a přitom nutná spolupráce ochranářů, nejčastěji biologů, s hospodáři – lesníky, zemědělci, rybáři... S generační obměnou na obou stranách se situace, věřím, lepší. Nicméně neshody mezi hospodářsky zaměřenými obory a ochranáři nejsou chyba. Vyplynají z podstaty věci. Jedni chtějí hospodařit, produkovat, druhí omezovat a upřednostňovat jiné zájmy. Veřejný zájem je obojí – chceme přírodní hodnoty, i využívat suroviny, produkci, byť udržitelně. Je politické rozhodnutí, čeho kolik, případně kde. Toto politické rozhodnutí bylo učiněno celkem kompromisně: asi pětina státu jsou velkoplošná chráněná území, máme velmi dobrou síť maloplošných chráněných území a silnou druhovou ochranu. V občanské společnosti můžeme upozorňovat na nedodržování nebo ohrožení vymezeného a můžeme volit strany a politiky, které chtějí posílit to, co my chceme, ať už omezeními, nebo dotacemi. Ale je absurdní, když slyšíme vášnivé spory, jak se má lesnický hospodařit v rezervaci, nebo naopak jak by se měla samozřejmě a moc chránit příroda v soukromém hospodářském lese (píší soukromém, vedle toho ve státním lese, a těch je hodně, by mělo být zadání dbát na obojí). Myslím, že toto nutné rozdělení působnosti, resp. území, by si měly uvědomit obě strany.

Na všech úrovních ubíjí ochranářské snahy byrokracie. To je problém obecný, tento trend je vidět i ve vědeckém prostředí i v lokální ochraně přírody. Asi je to nutný vedlejší projev celospolečenských změn, růst komplexity systému. Přitom část byrokracie je užitečná, například pro veřejnou kontrolu toků peněz, ale část si zjevně dělají státní ochranářské subjekty samy. Zkusím využít svojí zkušenosti, že vidím rozdílný přístup k problému v rámci univerzity i v rámci státní ochrany přírody.

Fragment bučiny s přírodní dynamikou rozpadu, zatím uchovaný pro nepřístupné svahy uvnitř hospodářských lesů. (Homole nad obcí Chválov, Sedlčansko) Takovýto porost by bylo vhodné netěžit a ponechat přírodní dynamice už proto, že přináší pestrost v běžné nechráněné krajině desítky kilometrů od nejbližší lesní rezervace. Foto Jindřich Prach

Stará kulturní krajina, fenomén ležící na pomezí mezi přírodními a historickými hodnotami. Kvality, které moc nevíme, jak chránit a obnovovat, přitom tak nějak by šlo si představit krajinu středoevropských nížin po mnoho minulých tisíciletí, Žehušická obora. Foto Jindřich Prach

Je potřeba dostatek lidí na administrativu a další na odborné pozice (botanik, zoolog, krajinář-urbanista), lidé na práci s veřejností, na právní záležitosti (uvažují z pozice na AOPK ČR - CHKO, ale obdobné to bude na úřadech např. krajů, NP a větších obcí). Problém nastává, když je na administrativní pozici vyžadováno přírodovědné vzdělání, nebo se od lidí přírodovědně znalých vyžaduje orientace v mnoha formulářích. Ochranným institucím se nedostává lidí na designování a koordinaci výzkumů. Šlo by se asi vydat cestou jako snad např. v Německu, kde na kvalitních vědeckých článkách v mezinárodních časopisech člověk vidí i afiliace k resortním institucím, kde někteří zřejmě opravdu dělají jen kvalitní vědu a ne úřad. Opačnou možností by bylo zadávání výzkumu vědeckým institucím mimo úřední ochranu přírody. Je trochu škoda, když se česká ochrana přírody snaží o obojí, má stamilionové a vesměs dobré projekty, stovky lidí sbírají zajímavá data, ale jen málo je relevantně vědecky využito (zatím, data se snad neztratí). Ještě větší škoda je, když nedotažené metodiky sběru dat vedou k nejednotnému a vzájemně nesrovnatelnému výběru ploch, různému sampling effort, opomenutí statisticky vyhodnotitelného designu a kontrol.

K poznámkám k personální otázce vede ještě jedna nepopulární záležitost. Na nejistotu dlouhodobé pracovní perspektivy

slyším nářky v akademické sféře. Udrží se, kdo napíše a dostane grant a vykazuje publikace. V ochranných úřadech je problém opačný, může to dojít až k zablokování aktivity čekáním na důchod příslušného úředníka. Nějaké formy rekonkurzace by mohly významně přispět k uplatňování nových poznatků do ochranné praxe. Zkušenosti a aktivní by zůstali, demotivovaní by uvolnili židli novým. Už nejsme za minulého režimu, kdy chytří schopní a kvalifikovaní lidé, kteří by ve svobodných poměrech byly špičky výzkumných oborů nebo by působili v zahraničí, končili „uklizení“ v regionálních ochranných kruzích. Nalákat a udržet ty nejlepší pro práci v ochraně přírody se v současnosti daří jen zřídka, jak vidím například ve svém okolí mezi absolventy přírodovědecké fakulty UK.

Budme rádi, že vedle byrokracie mnohé funguje stále v „malém českém rybníčku“ nějak neformálně. V tomto směru jsou zásadní pro reálnou lokální ochranu přírody četné neziskové organizace. Kde jsou v krajině vidět úspěchy, ukázkové aplikace praktického managementu, udržení populací vzácných druhů, jsou za tím reálně většinou konkrétní nadšenci a lokální spolky. Moloch státní ochrany přírody by si jich měl vážit. Sice se věcná efektivita tluče s požadavky na neobcházení zadávání veřejných zakázek, ale naštěstí v branži ochrany přírody, z podstaty entusiastického oboru, na kterém nejde

moc vydělat, je snad malý podíl těch, kteří by podváděli s cílem se obohatit. Obor je snad stále založený na nadšení pro věc a důvěře. Ke spolupráci a efektivitě také přispívá, že se úředníci s vědci i s kvalitními zhotoviteli managementu často znají přinejmenším ze studií... Vážme si toho a nesnažme se za každou cenu vše formalizovat.

PŘIJMĚME, ŽE NEVÍME A POKRAČUJME...

Ochrana přírody v ČR má dobrá základní data, jako je nálezová databáze druhů a mapa biotopů. Byť u obojího jsou chyby v jednotlivostech a metodickém nevyvážení, celek je dobrý. Podklady pomáhají lokálnímu rozhodování i obecnému plánování, na co se zaměřit v rámci republiky. Spoluprací s vědeckými pracovišti může ochrana přírody optimalizovat, ať jsou získávaná data obecněji využitelná. Nepolevme tedy v získávání dat (nepolevujeme, viz např. projekty AOPK ČR na monitoring, mapování a inventarizaci). Polevit může státní ochrana přírody v úřední kontrole různých neziskovek a nadšenců. Zejména takových, kteří uplatňují výborný management přírodně cenných míst, ale naráží na úřady řešící formality více než věcný výsledek.

Úřední, institucionální i lokální a praktická ochrana přírody musí přijmout, že mnohé v měnícím se světě prostě nevíme. Má být v rezervaci cílem přirozený, přírodní stav? Co a na základě jakých dat si pod „přirozeným stavem“ představujeme? Pokaždé něco jiného, v nějakém konkrétním místě třeba asi bučinu, možná ale se smrkem, a možná taky ne. Možná tam naše představa přírody nikdy nebyla a nikdy nebude. Vědecké výsledky obecně ukazují nějaké predikce a vedle toho ukazují konfidenční intervaly, tedy šíří možností a míry nejistoty, jak se může lišit realita světa od modelovaného a předpokládaného, ať už se koukáme do minulosti nebo do budoucnosti. Přestože nevíme (a proto je věda zajímavá!), kam se budou ubírat globální změny i lokální populace zájmových druhů, musí ochrana přírody nějak jednat. Myslím, že v poslední době v ČR jedná vcelku dobře, tak jen tak dál.

Zpracováno s podporou projektu TAČR Prostředí pro život č. SS07010074 Paleoeologická rekonstrukce ekosystémů jako podklad pro plánování ochrany zvláště chráněných území.

FÓRUM OCHRANY PŘÍRODY představuje svobodný myšlenkový prostor založený na aktivním přístupu, vzájemné toleranci a schopnosti účastníků shodnout se na konsensuálních výstupech.

FÓRUM poskytuje prostor k diskusi, předávání poznatků a hledání řešení v různých aktivitách ochrany přírody. Zajišťuje svobodné vyjadřování názorů svých členů bez politických či institucionálních vlivů.

Fungování je založeno na permanentní názorové platformě v rámci provozu internetových stránek, na pravidelném setkávání a vydávání tohoto časopisu.

PODPOŘTE NAŠI ČINNOST

Snažíme se naše aktivity poskytovat zájemcům zdarma, což se daří díky projektům a další podpoře. Do budoucna se ale neobejdeme bez Vaší pomoci.

Vaše příspěvky můžete posílat na účet 2200318661/2010, použijte variabilní symbol 333.

DĚKUJEME VÁM